

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE
NAIH nyilvántartási szám: 40689

Az alapvető jogok biztosa
mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-474/2018. számú ügyben

A látogatócsoport tagjai:

Dr. Fliegauf Gergely
Dr. Gilányi Eszter
Hartmann Gabriella
Dr. Hegedűs Ildikó
Dr. Rostás Rita
Dr. Zelei András

A látogatás helyszíne: Márianosztrai Fegyház és Börtön

2018.

Az alapvető jogok biztosá mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus jelentése

az AJB-474/2018. számú ügyben

Előadó: dr. Gilányi Eszter

1. Az eljárás megindulása

A 2011. évi CXLI. törvénnyel kihirdetett kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve (továbbiakban: Jegyzőkönyv) 1. cikke szerint annak „*célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek – a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából – olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól.*”

E rendszer részeként a 3. cikk alapján minden részes állam belföldi szinten létrehoz, kijelöl vagy fenntart egy vagy több látogató testületet (nemzeti megelőző mechanizmus, a továbbiakban: NMM) a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében.

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 2. § (6) bekezdése értelmében Magyarországon 2015. január 1-től az NMM feladatait az alapvető jogok biztosá látja el. E tevékenysége keretében az Ajbt. 39/B. § (1) bekezdése alapján beadvány és felmerült visszasság hiányában is rendszeresen vizsgálja a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti fogvatartási helyeken a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot.

1.1. A látogatás helyszínének kiválasztása

A Márianosztrai Fegyház és Börtön az egyik legrégebb magyar büntetés-végrehajtási intézmény. Az 1352-ben kolostornak építtetett épület 1858 óta működik fegyintézetként. A látogatás idején az Intézet előzetes letartóztatás, elzárás, továbbá felnőtt korú férfi elítéltek fegyház és börtön fokozatú szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását biztosította.

Az alapvető jogok biztosá 2012-ben átfogó vizsgálatot tartott az Intézetben, melynek során megállapította, hogy a zárcák a fegyház körleten túlsúfoltak, szűkek, a mellékhelyiségek nincsenek fallal, csak függönnyel leválasztva, a zuhanyozók állapota leromlott.¹ A felügyelői létszám is alacsonynak bizonyult a rendszeres fogvatartotti létszámhoz képest. A jelentés publikálását követően is érkezett Hivatalomba panasz az Intézetben fogvatartott személytől.²

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) által az NMM számára megküldött adatok alapján az Intézetben 2016. december 31-én a fogvatartottak létszáma 723, míg az engedélyezett létszám 524 volt. A 2016. évi átlagos kihasználtság elérte a 154%-ot.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet honlapján közzétett hírek szerint 2017-ben az év elején egy új körletrész kialakítására került sor.³

1.2. A nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre

A Jegyzőkönyv 4. cikk 1. bekezdése értelmében a nemzeti megelőző mechanizmus Magyarország joghatósága és ellenőrzése alatt álló bármely olyan helyen látogatást tehet, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával fosztják vagy foszthatják meg személyes szabadságuktól (a továbbiakban: fogvatartási helyek).

¹ AJB-5189/2012. sz. jelentés

² Ld. pl. az alapvető jogok biztosának általános alapjogvédelmi tevékenysége körében készült AJB-431/2016. sz. jelentését.

³ Új részleggel bővült a Márianosztrai Fegyház és Börtön <http://bv.gov.hu/uj-reszleggel-bovult-a-marianosztrai-fegyhazi-es-borton> (közzététel: 2017. február 14.)

A 4. cikk 2. bekezdése szerint a Jegyzőkönyv alkalmazásában a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.

E rendelkezések értelmében az Intézet fogvatartási helynek minősül, amelynek tekintetében a nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre az Ajbt. 39/B. § (1) bekezdése szerint fennáll.

1.3. Az érintett alapvető jogok

- A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye: „Magyarország független, demokratikus jogállam.” [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés];
- Az élethez és emberi méltósághoz való jog: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” [Alaptörvény II. cikk]
- A kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma: „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani.” [Alaptörvény III. cikk (1) bekezdés]
- A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog: „Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.” [Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdés];
- A magánélet és kapcsolattartás tiszteletben tartásához való jog: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.” [Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés]
- A művelődéshez (oktatáshoz) való jog: „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapsfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.” [Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdés]
- A testi és lelki egészséghez fűződő jog: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés]
- A panasztétel joga: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.” [Alaptörvény XXV. cikk]
- A védelemhez való jog: „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.” [Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdés]
- A jogorvoslathoz való jog: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.” [Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdés]

1.4. Az alkalmazott jogforrások

Nemzeti források

- Magyarország Alaptörvénye
- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény
- az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye)
- a Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény kihirdetéséről szóló 1995. évi III. törvény

- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1988. évi 3. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: az ENSZ kínzás elleni egyezménye)
- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvény
- a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény
- a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény
- az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény
- a látogatás idején hatályos, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
- a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény
- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.)
- a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bvtv.)
- a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységével kapcsolatos közegészségügyi követelményekről, a közegészségügyi feladatok ellátásának, valamint az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálattal való együttműködés rendjéről szóló 30/2003. (VII. 18.) IM-ESzCsM együttes rendelet (a továbbiakban: IM-ESzCsM együttes rendelet)
- a büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a büntetés-végrehajtási szervek területén tartózkodás részletes szabályairól szóló 44/2007. (IX. 19.) IRM rendelet
- a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet)
- a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak fegyelmi felelősségéről szóló 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet
- a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet; (a továbbiakban: 16/2014. (XII.19.) IM rendelet)
- a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet (a továbbiakban: a közétkeztetésről szóló EMMI rendelet)
- a fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 35/2015. (IV.28.) OP szakutasítása az ételmezési ellátás és gazdálkodás rendjéről (a továbbiakban: a BVOP ételmezési szakutasítása)
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 89/2015. (XII. 18.) OP szakutasítása a büntetés-végrehajtási pszichológusok fogvatartottakkal való tevékenységét szabályozó Módszertani útmutató kiadásáról
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a kiétkező boltok működési rendjéről szóló 58/2016. (XII. 23.) OP szakutasítása
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról szóló 5/2017. (I. 23.) OP szakutasítása
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a reintegrációs feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló 13/2017. (II.6.) OP szakutasítása
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 15/2017. (II. 6.) OP szakutasítása

- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítása
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a bv. szervek területén tartózkodás részletes szabályairól szóló 56/2017. (VII.14.) OP szakutasítása (hatályba lépett: 2017. VII.15-én)
- a Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnokának 22/2017. számú intézkedése (Márianosztra, 2017. január 31.) az intézeti házirend kiadásáról (a továbbiakban: Házirend)
- a Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnokának 52/2017. sz. intézkedése a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek valamint a fogvatartottak egymás közötti kényszerítés cselekmények megelőzésével kapcsolatos feladatokról

Nemzetközi források

- az ENSZ fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó standard minimumszabályai (a továbbiakban: Mandela Szabályok) [*United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015*]
- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Európai Börtönszabályokról szóló Rec(2006)2 számú ajánlása (a továbbiakban: Európai Börtönszabályok)
- a CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf (92) 3]
- a CPT 3. Általános Jelentése [CPT/Inf (93) 12]
- a CPT 11. Általános Jelentése [CPT/Inf (2001) 16]
- A CPT 21. Általános Jelentése [CPT/Inf (2011) 28]
- a CPT 26. Általános Jelentése [CPT/Inf(2017)5]
- a CPT-nek a büntetés-végrehajtási intézetekben az egy fogvatartottra jutó élettérre vonatkozó előírásai [CPT/Inf (2015) 44]
- A CPT 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentése [*Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 3 to 12 April 2013*] [CPT/Inf (2014) 13]
- Case of Kudla v. Poland (*Application no. 30210/96*) ECHR judgement of 26 October 2000
- Case of Valasinas v. Lithuania, (*Application no. 44558/98*) ECHR judgement of 24 July 2001
- Case of Premininy v. Russia (*Application no. 44973/04*) ECHR udgement of 10 February 2011
- Case of D.F. v. Latvia (*Application no. 11160/07*) ECHR judgement of 29 October 2013
- Case of M.C. v. Poland (*Application no. 23692/09*) ECHR judgement of 3 March 2015
- Varga és mások kontra Magyarország ügy (14097/12., 45135/12., 73712/12., 34001/13., 44055/13. és 64586/13. számú kérelmek) EJEB ítélet: 2015. március 10.

1.5. A látogatás módszere

Az NMM alapvető feladata, hogy a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából rendszeresen látogasson olyan helyszíneket, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól. A Jegyzőkönyv 20. cikke alapján az NMM számára lehetővé kell tenni:

- a felkeresni kívánt helyek és a meghallgatni kívánt személyek szabad kiválasztását,
- a fogvatartott személyekkel való bánásmódra, valamint fogva tartásuk körülményeire vonatkozó valamennyi információhoz való hozzáférést,
- a fogvatartási hely létesítményeihez és helyiségeihez való hozzáférést és
- a szabadságuktól megfosztott személyek, valamint a helyszínen tartózkodó más személy tanúk nélküli meghallgatását.

Az NMM a Márianosztrai Fegyház és Börtönt a következő módszerekkel vizsgálta:

a) dokumentumok bekérése, helyszíni iratbetekintés, fényképfelvételek készítése, mérések elvégzése;

b) az elhelyezés körülményeinek megfigyelése az alábbi fókuszpontokkal:

- épületek, helyiségek állapota, alkalmassága a fogvatartottak biztonsága és szükségletei szempontjából,
- személyes higiéné biztosítása,
- egészségügyi ellátás biztosítása,
- élelmezés,

c) a fogvatartottak, a személyi állomány tagjainak és az intézmény vezetőinek személyes meghallgatása, valamint a fogvatartottak viselkedésének és a személyi állomány tagjai munkavégzésének megfigyelése, különös tekintettel az alábbi szempontokra:

- bánásmód általában,
- elkülönítés,
- kommunikáció, konfliktuskezelés és fegyelmezés, panaszkezelés,
- reintegrációs tevékenységek biztosítása, különös tekintettel a munkáltatásra,
- kapcsolattartás a külvilággal,
- szuicid prevenció,
- nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtása.

A személyes meghallgatások interjúk formájában, előzetesen kidolgozott, iránymutatásként szolgáló kérdéssorok alapján történtek.

1.6. Szankciók tilalma

A Jegyzőkönyv 21. cikke értelmében semmilyen hatóság és tisztviselő nem rendelhet el, nem alkalmazhat, nem engedélyezhet, és nem tűrhet el semmilyen személy vagy szervezet elleni szankciót, ha az illető a nemzeti megelőző mechanizmussal akár valós, akár hamis információkat közölt, és az adott személyt vagy szervezetet semmiféle más jellegű hátrány sem érheti.

1.7. A látogatás helyszíne és időpontja

Márianosztrai Fegyház és Börtön
2017. március 13–14.

1.8. A látogatás résztvevői

- Dr. Gilányi Eszter jogász, pszichológus, a vizsgálat vezetője
- Dr. Fliegauf Gergely pszichológus, az OPCAT NeMM Főosztály vezetője
- Dr. Rostás Rita pszichológus, pedagógus
- Dr. Zelei András, jogász

Eseti szakértőként:

- Hartmann Gabriella dietetikus
- Dr. Hegedűs Ildikó orvos (pszichiáter, pszichoterapeuta)

2. Tényállás és megállapítások

2.1. Az Intézet befogadóképessége, a fogvatartottak kategóriái

Az Intézet a látogatás idején 524 fogvatartott befogadására volt alkalmas. A látogatás első napján (2017. március 13-án) 731 nyilvántartott fogvatartottból 624 tartózkodott ténylegesen az Intézetben, ami 119,08%-os telítettséget jelentett. 144 személy töltötte szabadságvesztését börtön, 448 fegyház fokozatban, és 32 volt előzetes letartóztatásban. Az Intézet parancsnokának tájékoztatása szerint a fogvatartottak mintegy kétharmada erőszakos bűncselekményt követett el.

A látogatás első napján 82 fogvatartott volt alacsony, 514 közepes és 28 magas biztonsági kockázati csoportba sorolva. Rezsimkategóriába sorolás szerint 89 személy volt enyhe, 502 általános és 33 szigorú rezsimkategóriájú fogvatartott.

Az Intézetben speciális részlegként gyógyító-terápiás részleg⁴ működött, 2 zárkában 24 férőhellyel. A látogatás idején 12 fogvatartott volt itt elhelyezve. 22 fogvatartott volt az átmeneti részlegen.

Az Intézet női fogvatartottakat nem fogad. Fiatalkorú fogvatartott a látogatás idején nem tartózkodott az Intézetben. A külföldi fogvatartottak száma 25 volt.

Az Intézetből távollévő fogvatartottak közül 12 személy volt reintegrációs őrizetben.

2.2. Fizikai körülmények

Az Intézetben a látogatás idején a fogvatartottak 5 körleten voltak elhelyezve, valamint egy egészségügyi részleg és az ún. kultúrkörlet is a rendelkezésükre állt. A napi 1 órás szabad levegőn tartózkodásra a sétaudvarokon biztosítottak lehetőséget. A zárkák száma – fogda, szabaduló, szállító és egészségügyi zárkákkal együtt – 132 volt. Az Intézetben kisebb, 2-3 személyes és nagyobb, 10-nél több fogvatartott elhelyezésére szolgáló zárkák is voltak.

Számos zárkába – a jogszabályi előírásokra tekintettel meghatározott – elhelyezhető létszám kereteit túllépve helyeztek el fogvatartottakat. Az egyik zárkában, mely a rendelkezésemre bocsátott nyilvántartás szerint 5 fogvatartott elhelyezésére szolgált, az Intézet 10 személyt helyezett el. A nyilvántartás szerint a zárka bruttó területe 23,85 m², térfogata 76,88 m³ volt. Ez egy fogvatartottra vetítve bruttó 2,39 m²-t jelentett, melyet az illemhely és a mosdó által elfoglalt terület tovább csökkentett. Az ilyen típusú zárkákban a fogvatartottak mozgásterét tovább szűkítette, hogy a zárka három részből állt. A középső részben, az előtérben voltak a zárkaszekrények, egy mosdókagyló és az illemhely. Az ebből nyíló két zárkarészben (a Házirend szerinti elnevezés alapján „stekák”-ban) egyenként 2-2 emeletes és 1-1 szimpla ágy volt elhelyezve. A fogvatartottak számára rendelkezésre álló tényleges mozgásteret a zárka ilyen módon való beosztása tovább csökkentette, azt eredményezve, hogy a két ágy olyan közel került egymáshoz, hogy ha két fogvatartott a talpát a földre téve ült az ágyra, a térdük nem fért el egymás mellett.⁵

Egy kisebb zárkában, melyben a rendelkezésemre bocsátott nyilvántartás szerint 1 fogvatartott helyezhető el, és az alapterülete 7,64 m², térfogata pedig 23,44 m³ volt, a látogatócsoport 3 fogvatartottat talált. Egy fogvatartottra így kevesebb, mint bruttó 2,55 m² jutott, melyet az illemhely és a mosdó által elfoglalt terület tovább csökkentett. A helyiségben egy emeletes és egy szimpla ágy, egy mosdó, zárkaszekrények, asztal, ülőkék, valamint egy WC volt.

⁴ A gyógyító-terápiás részleg a büntetés-végrehajtási intézetekben a sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakítható részlegek egyik típusa. A Bvtv. 106. §-a értelmében az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) végzett kivizsgálás után itt kell elhelyezni azt az elítéltet, akinek korlátozott beszámítási képességét állapították meg; akit a szabadságvesztés végrehajtása alatti időben – kóros elmeállapota miatt – az IMEI-ben kezeltek, és elmeállapota olyan mértékben javult, hogy az a szabadságvesztés folytatását nem akadályozza; illetve akinek esetében az a személyiségzavarának jellege, vagy súlyossága miatt indokolt.

⁵ Ld. Melléklet, 1. kép

A fent említettek alapján az egy fogvatartottra jutó terület jelentősen elmaradt a hazai jogszabályi előírásoknak⁶ illetőleg a nemzetközi standardoknak⁷ megfelelően biztosítandó léteztől.

A CPT rámutatott, hogy az érintett fogvatartottak embertelen és megalázó bánásmódját nem valósítja meg automatikusan a minimális követelményektől való kisebb eltérés, amennyiben más, könnyítő tényezők is vannak, különösen például az, ha a fogvatartottaknak módjuk van arra, hogy minden nap idejük egy részét a zárkájukon kívül töltsék.⁸ Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Valasinas kontra Litvánia ügyben⁹ megállapította, hogy bár a megfelelő világítással és szellőzéssel rendelkező hálóteremben mindössze 5 m² terület jutott a fogvatartottra, viszont a reggeli fél hetes ébresztőtől az esete fél tizenegyes zárásig – a hálótermet, a szabadidős helyiséget, a konyhát, a szanitációs helyiségeket és a nyitott udvart is beleértve – nagyfokú mozgási szabadsággal rendelkezett a büntetés-végrehajtási intézet egész területén. Ennél fogva a fogva tartás általános körülményei összességükben nem érték el az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikke szerinti megalázó bánásmód súlyossági fokát.

Tekintettel azonban arra, hogy az Intézetben a fogvatartottak jelentős többsége szabadságvesztés büntetését fegyház fokozatban töltötte, melynek következtében az intézetben belüli mozgási szabadságuk korlátozott volt, a jogszabályban előírt létezt biztosításának hiánya a fogvatartottak tekintetében az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében tilalmazott megalázó bánásmóddal összefüggő visszásságot okoz.

Az Intézetben a látogatást megelőző időszakban – részben intézeti, részben központi forrásból – folyamatosan zajlottak felújítási munkálatok. A 2016. év végén megvalósult férőhelybővüléshez hozzájárult az újonnan kialakított V. körlet átadása. Az adott épületrész korábban más funkciót töltött be, de a látogatás idején már nyitott körletként működött. Az alacsony biztonsági kockázatú fogvatartottak elhelyezésére szolgált, ezért az ajtókat éjjel is nyitva tartották, a fogvatartottak a mellékhelyiséget kíséret nélkül látogathatták.

A parancsnok tájékoztatása szerint a felújítási munkák keretében a látogatás idejére az illemhely leválasztása valamennyi nagyobb zárkában megtörtént. A kisebb zárkák többségében ez szintén megvalósult, amit a látogatócsoport megfigyelései szerint nem fallal, hanem furnérlemezzel oldottak meg. Egyes zárkákban a leválasztást követően, ha az illemhelyen tartózkodott valaki, a helyszűke miatt az ajtót ki kellett nyitnia ahhoz, hogy a térde elférjen,¹⁰ vagyis a WC-t használó fogvatartott ténylegesen nem volt elválasztva a lakótértől. Azon zárkákban, ahol az illemhelyet a lakótértől csak egy függöny határolta el, a látogatás idején zajlott az átalakítás tervezése. Ennek megvalósulását a parancsnok a tavaszi félév végére tartotta reálisnak. A tervek között szerepelt, hogy a 2-es körletben az 1-1 fő elhelyezésére szánt zárkák közül hármat összesen 5 fős zárkát alakítanak ki, növelve ezáltal az engedélyezett fogvatartotti létszámot, és csökkentve a túlszűfolttságot.

Az új körlet átadása mellett folyamatban volt a nagyobb zárkák felújítása is. Ennek megfelelően egyes zárkák jó állapotban voltak,¹¹ míg más helyiségekben a látogatócsoport tagjai penészfoltokat, ütött-kopott padozatot találtak. Számos zárkában a berendezési tárgyak állapota sem volt megfelelő, a látogatócsoport tagjai törött lábú asztalt,¹² kilazult szárítót, nem rögzített

⁶ A 16/2014. (XII.19.) IM. rendelet 121. § (1) bekezdése szerint „a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér és (...) közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter létezt jusson.”, a (2) bekezdés alapján „az létezt kiszámításakor a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet (...) figyelmen kívül kell hagyni.”

⁷ A CPT-nek a büntetés-végrehajtási intézetekben az egy fogvatartottra jutó léteztre vonatkozó előírásai [CPT/Inf (2015) 44] 9-10. pontja értelmében több személy által lakott zárka esetében személyenként szintén minimum 4m², nem beleszámítva a zuhanyzó és mellékhelyiség által elfoglalt területet.

⁸ [CPT/Inf (2015) 44] 21. pontja.

⁹ Case of Valasinas v. Lithuania, (Application no. 44558/98) ECHR judgement of 24 July 2001, 103. és 106. pont.

¹⁰Ld. Melléklet 3. kép

¹¹ Ld. Melléklet 2. kép

¹² Ld. Melléklet 4. kép

zárkaszekrényt láttak. Több fogvatartott panaszolta, hogy a berendezési tárgyak megrongálódását jelezték a személyi állomány tagjai felé, de „nem történt semmi.”

A zárkákban hideg folyóvíz volt elérhető, vízmelegítésre vízfórralóval, térítési díj ellenében volt lehetőség.

A fogvatartottak panaszolták, hogy az Intézetben sok a poloska, amelyek száma az időnkénti irtásokat követően egy ideig csökken, de aztán újra elszaporodik. Az Intézet parancsnoka elmondta, hogy rendszeresen végeztetnek megelőző jelleggel is poloskairtást. A rendelkezésemre bocsátott dokumentáció alapján félévente került sor a teljes Intézetet érintő kártevőirtásra (amely az ágyi poloska mellett a csótány- és rágcsálóirtásra is kiterjedt). Emellett ágyi poloska észlelése esetén az érintett zárkákban folyik irtás, melyet két hét múlva megismételnek. Ennek ellenére a látogatócsoport tagjai számos fogvatartotton csípéseket, és volt olyan zárka, ahol ágyi poloskát is láttak.

A meleg vizes zuhanyzást az Intézet a fogvatartottak számára a zárkákon kívüli zuhanyzóban biztosította, melyet a dolgozók naponta, a nem dolgozók hetente háromszor, 10 perces időtartamban vehettek igénybe. Több fogvatartott említette, hogy a víznyomás alacsony, illetőleg gyakran előfordul, hogy mire rájuk kerülne a sor a zuhanyzásnál, már hideg a víz.

A „tisztacsere” (ruházat és ágyfelszerelés cseréje) kéthetente történik, de volt lehetőség arra is, hogy a fogvatartottak magukra mossanak, ekkor a nedves ruhát a zárkában, a fali szárítóra tudták kiteríteni. Többben panaszolták a látogatócsoport tagjainak, hogy előfordult, hogy a tisztacsere során nem megfelelő méretű vagy nagyon rossz állapotú, szakadt formaruhát kaptak.¹³

A Bvtv. az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények körében nevesíti a jogszabályban előírt élettér biztosításának, valamint az illemhely elkülönítésének a hiányát, illetőleg a nem megfelelő rovarirtást.¹⁴ A CPT büntetés-végrehajtási intézményekben biztosítandó elhelyezési körülményekkel kapcsolatos előírásai szerint a személyenként rendelkezésre álló élettér mellett figyelemmel kell lenni többek között arra is, hogy a zárkák és a berendezések megfelelően karbantartottak-e, az élőködőkkel szembeni intézkedések kellően hatásosak-e, illetőleg a többszemélyes zárkákban sor került-e az illemhelyek teljes leválasztására.¹⁵

Ahogy arra már korábbi jelentésemben¹⁶ is felhívtam a figyelmet, a Varga és mások kontra Magyarország ügyben¹⁷ az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy a hat fogvatartott rendelkezésére álló szűkös mozgástér mérete, a privát szféra hiánya a közös, nem leválasztott illemhely miatt, a nem megfelelő alvóhelyek, az élőködők fertőzése, az elégtelen szellőzés, továbbá a korlátozott tisztálkodási lehetőségek, mivel összességükben megalázó bánásmódot jelentettek, sértették az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkét.

A fentiekre tekintettel az Intézetben a látogatáskor megfigyelt körülmények összességükben az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszásságot okoztak.

2.3. A fogvatartottak elkülönítésének körülményei

Az Intézetben a II. körlet földszintjén 14 fegyelmi zárka, valamint egy biztonsági helyiség („dühöngő”) található. Több jelentésemben is¹⁸ felhívtam a figyelmet arra, hogy a fogvatartottak fogdahelyiségben való elkülönítése bizonyos körülmények között embertelen és megalázó bánásmódhoz vezethet. A CPT rámutatott, hogy a fizikai és társas elszigetelés rendkívül romboló hatással van az érintettek mentális, testi és szociális egészségére, ráadásul a fogvatartottak

¹³ Ld. Melléklet 5. kép

¹⁴ Ld. Bvtv. 10/A §, a kártalanítással összefüggésben.

¹⁵ [CPT/Inf (2015) 44] melléklete

¹⁶ Ld. az NMM AJB-1423/2015. sz. jelentését a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete látogatásáról.

¹⁷ Varga és Mások kontra Magyarország (14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, és 64586/13 sz. kérelmek), Emberi Jogok Európai Bírósága 2015. 79-91. pont.

¹⁸ Ld. például az NMM AJB-679/2017. sz. jelentését a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, illetőleg AJB-793/2018. sz. jelentését a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet látogatásáról.

elhelyezésére vonatkozó minimumkövetelmények gyakran nem teljesülnek a fegyelmi büntetésként magánzárkába került fogvatartottak esetében.¹⁹ Erre tekintettel a látogatócsoport tagjai az Intézetbe érkezést követően azonnal megvizsgálták az elkülönített fogvatartottak helyzetét. A fegyelmi zárkákban 7, a biztonsági helyiségben 1 fogvatartott volt elhelyezve.

A fegyelmi körleten elhelyezett fogvatartottak közül 1 személy fegyelmi elkülönítésben (9 napja), további 6 személy biztonsági elkülönítésben (2-5 nap között) volt. Valamennyi biztonsági elkülönítésbe helyezett fogvatartott arról számolt be, hogy az orvos vagy a fegyelmi körletre helyezést megelőzően, vagy röviddel azt követően megvizsgálta.²⁰ Volt olyan fogvatartott, aki panasolta, hogy nincs azzal tisztában, hogy pontosan miért került sor az elkülönítésére, és mik a jogai. Egyikük megemlítette, hogy valamilyen papírokat aláírt, de nem emlékszik, hogy mit, egy másik fogvatartott pedig azt panasolta, hogy helyette írtak alá.

A 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 52. § (5) bekezdése értelmében „*az elítéltet az elrendelő köteles írásban tájékoztatni a biztonsági elkülönítés tartama alatti korlátozó intézkedések bevezetéséről, a jogairól és a kötelezettségeiről. A tájékoztatást a biztonsági elkülönítés elrendelését követően haladéktalanul meg kell tenni, a tájékoztatás tudomásulvételét az elítélt aláírásával igazolja. Ha az elítélt az aláírást megtagadja, a tájékoztatás megtörténtét két tanú aláírásával kell igazolni. Az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító elítélt tájékoztatását szóban, a személyi állomány két tagja jelenlétében kell végrehajtani.*” A megfelelő tájékoztatás elmaradása veszélyezteti a fogvatartott Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdésében biztosított jogorvoslatához való jogának érvényesülését.

A fegyelmi zárkák mérete az Intézet által rendelkezésre bocsátott adatok szerint 4,7 és 7,48 m² között volt. Zárkánként 1-1 fogvatartott helyezhető el, a helyiségekben rögzített ágy, asztal és szék, valamint WC és mosdókagyló található. Az ablakot a fogvatartott fekhelyétől rács választja el.²¹ A látogatócsoport mérése alapján az egyik zárka – a WC és a mosdó által elfoglalt területet is beleszámítva – 3,0 m x 1,987 m, vagyis a bruttó alapterülete 5,961 m² volt.

A fegyelmi körleten elhelyezett fogvatartottak naponta egy órát tölthetnek a szabad levegőn. Hetente egyszer tudnak zuhanyozni, a zárkákban meleg víz nincs. Egyikük panasolta, hogy mivel az illemhely nincs leválasztva, folyamatosan nyitva kell tartania az ablakot. Többen panaszkodtak az alacsony hőmérsékletre. A látogatócsoport mérése alapján az egyik fegyelmi zárkában 19,2°C volt.

A 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 121. § (1) bekezdése alapján egy fogvatartottnak egyéni elhelyezés esetén legalább hat m² életteret kell biztosítani, melybe a (2) bekezdés értelmében az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet nem lehet beszámítani.

A fogda zárkáinak a látogatócsoport által tapasztalt állapota és mérete a fogvatartottak vonatkozásában az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott embertelen bánásmóddal összefüggő visszaállást okoz.

A biztonsági helyiségben („dühöngő”) elhelyezett személy elmondása szerint „reggel óta” volt elkülönítve. Ez alatt az idő alatt a keze végig hátra volt bilincselve, és a bilincs az övéhez rögzítve. Becslése szerint 2-3 órát töltött ilyen helyzetben. A látogatócsoport tagjai észlelték, hogy a bilincs szoros, a fogvatartott csuklójába vág, a karok kényszertartásban vannak a bilincsrögzítő öv miatt, és hogy a fogvatartotton a fokozott nyugtalanság jelei mutatkoznak, valamint erősen verejtékezik. A fogvatartott elmondása szerint azért került sor az elkülönítésére, „mert rondán beszélt a felügyelővel”, pedig az ő is megengedhetlen módon káromkodott, ő csak hasonló hangnemben reagált. Nem mondták meg neki, hogy miért kellett őt megbilincselni. 1,5 órája az orvos is látta, akinek jelezte, hogy „a vállai ki vannak akadva”. A fogvatartott panaszkodott, hogy nem bírja az egyedülállatot, és a pszichológussal szeretne beszélni. Munkatársaim a kérést a személyi állomány felé továbbították.

¹⁹ A CPT 21. Általános Jelentése [CPT/Inf (2011) 28] 53. és 59. pont

²⁰ A Bvtv. 146. § (5) bekezdése értelmében orvosi vizsgálat az ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító elítélt esetében kötelező.

²¹ Ld. Melléklet, 6. kép

A rendelkezésekre bocsátott „biztonsági elkülönítési lap” alapján a fogvatartott elkülönítésének oka a Bvtv. 146. § (1) bekezdésének d) pontja szerinti ön- vagy közveszélyes magatartás tanúsítása volt. A dokumentumon szerepelt, hogy az orvos az elvégzett vizsgálat alapján a biztonsági intézkedés végrehajtásának egészségügyi akadályát nem látta. Az elkülönítés előzménye a jegyzőkönyvek alapján az volt, hogy a fogvatartott őrlöngött, dühöngött a zárkájában, és a felügyeletet fenyegette. Miután ezt felszólításra sem hagyta abba, vele szemben a személyi állomány tagjai kényszerítő eszközt (testi kényszerítő és bilincset) alkalmaztak, melyet a parancsnok jogszerűnek talált. A dokumentumban szereplő utasítás szerint a fogvatartottat az elkülönítés teljes ideje alatt mozgáskorlátozó eszközökkel (bilincs és bilincsrögzítő öv) kellett ellátni, és olyan ruházatban elhelyezni, melyben nem lehetséges tiltott tárgy elhelyezése, és amiben nem tud magában kárt tenni. A látogatócsoport a fogvatartottat félmeztelenül, alsónadrágban találta. A rajta lévő, övhöz rögzített bilincs izomgörcsöt és fájdalmat okozott.²²

Az Intézet által rendelkezésekre bocsátott, 2016 utolsó negyedévére vonatkozó biztonsági elkülönítési lapok alapján 28 esetből 3 alkalommal alkalmazták a biztonsági helyiséget („dühöngőt”), minden alkalommal mozgáskorlátozó eszköz (bilincs és bilincsrögzítő öv) alkalmazása, valamint tiltott tárgy elhelyezésére és önkárosításra lehetőséget nem adó ruházat elrendelése mellett.

A Bvtv. 145. § (3) bekezdése szerint „indokolt esetben több biztonsági intézkedés együtt is alkalmazható”, ugyanakkor a 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 54. § (1) bekezdése szerint „a mozgáskorlátozó eszköz alkalmazása során különös tekintettel kell lenni a törvényes bánásmód és az emberi méltóság tiszteletben tartására”.

A fogvatartottak felsőruházat nélkül, mindössze alsóneműben történő biztonsági elkülönítőbe helyezése az Alaptörvény II. cikkében biztosított emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszásságot okoz. A fogvatartottak biztonsági elkülönítésének fent részletezett körülményei továbbá veszélyeztetik az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott embertelen bánásmód tilalmának érvényesülését, különösen, ha alkalmazásuk automatikusan, az esetek egyedi jellemzőinek figyelembe vétele nélkül történik.

A látogatócsoport által meghallgatott fogvatartott biztonsági elkülönítését 3 óra 40 perc elteltével megszüntették. Ezt követően a II. körlet földszintjén egy másik, kamerával ellátott zárkába került, egyszemélyes elhelyezésbe, ahol önkárosítást valósított meg, melyet részletesen a 2.5.3. részben fejték ki.

2.4. Kapcsolattartás

A Bvtv. 172. § (1) bekezdése értelmében a szabadságvesztés végrehajtása során – a társadalomba való beilleszkedés érdekében – a bv. intézet elősegíti, hogy az elítélt fenntarthatassa és fejleszthesse hozzátartozóival, más személyekkel, valamint a reintegrációs célkitűzéseket elősegítő külső szervezetekkel való kapcsolatát.²³ A CPT is rámutatott, hogy rendkívül fontos, hogy a fogvatartottak viszonylag jó kapcsolatot ápolhassanak a külvilággal.²⁴

Az NMM látogatásának idején az Intézet a fogvatartottak számára a látogatófogadás lehetőségét minden hónap 1., 2. és 4. hetén, pénteken és szombaton biztosította. A látogatófogadó helyiség az Intézet egyik épületének alagsorában volt. E fölött, a földszinten helyezkedett el három beszélőfülke. Ezek közül az egyik ügyvédi beszélő, melyben lehetőség volt papírok átadására is egy nyíláson keresztül. A másik kettő a biztonsági beszélő,²⁵ melyek biztonsági üveggel voltak ellátva. E három fülkében mikrofonon és hangszórón keresztül tudtak kommunikálni a fogvatartottak a hozzátartozóikkal, illetve a védőjükkel.

²² Ld. Melléklet, 7. kép

²³ A Bvtv. 173. § (1) bekezdése szerint az elítélt kapcsolattartási formái a levelezés; a telefonbeszélgetés; csomag küldése és fogadása; látogató fogadása; látogató bv. intézeten kívüli fogadása; kimaradás; eltávozás.

²⁴ A CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf (92) 3], 51. pont.

²⁵ A Bvtv. 177. § (3) bekezdése értelmében „ha a bv. intézet biztonsága indokolja, a bv. intézet parancsnoka elrendelheti, hogy az elítélt biztonsági beszélő fülkében, vagy rácson keresztül beszélhet a látogatóval.”

A büntetés-végrehajtási intézetekben történő látogatófogadás végrehajtási rendjének részletes szabályait tartalmazó 13/2017. (II.6.) OP szakutasítás értelmében „a látogatóhelyiséget úgy kell kialakítani, hogy ott a látogatófogadás csoportosan és (vagy) családi egységenként elkülönítve is végrehajtható legyen”.²⁶ A szakutasítás 23. pontja szerint csoportos látogatófogadás keretében fizikailag egy térben, azonos időben több fogvatartott fogad látogatót. A látogatóhelyiséget térelválasztó elemmel ketté kell választani, az egyik oldalon csak a fogvatartott, a másikon csak a látogató foglalhat helyet. Az asztalt vagy pultot közepén teljes hosszában legalább 20 cm magas, a tiltott tárgy átadását nehezítő elemmel kell elválasztani. A szakutasítás 24. pontja szerint családi látogatófogadásnak az minősül, amikor a fogvatartott a látogatóival fizikailag azonos térben van, és más fogvatartottaktól és látogatóiktól vagy a bútorzat elhelyezésével határolódik el, vagy hozzájuk képest másik helyiségben tartózkodik.

Az NMM látogatásának időszakáig az Intézet főszabályként a fogvatartottak számára a családi látogatófogadás (ún. „*családi beszélő*”) lehetőségét biztosította, melyre a látogatófogadó helyiségben elhelyezett kis asztalkák körül, ötágú csillag alakban fémrudakkal rögzített üléseken ülve került sor.²⁷ Egyszerre 20 fogvatartott találkozhatott személyenként legfeljebb 4 kapcsolattartójával, akik közül 2 lehetett kiskorú. A látogatóhelyiséget két irányból lehetett megközelíteni. A fogvatartottakat az épület belsejéből, egy lépcsősoron keresztül kísérték le. A hozzátartozók az Intézet épületébe való beléptetést követően a holmijukat lemezszekrényben helyezhették el, ezt követően át kellett, hogy haladjanak egy fémkereső kapun. Akinél a készülék jelzett, azt a helyiség egy függönnyel elkerített részén ruházatátvizsgálásnak vetették alá. Ezt követően egy másik, székekkel ellátott helyiségben – ahol a gyerekek számára egy játszósarok is ki volt alakítva – várakozhattak. Miután a fogvatartottak elfoglalták a helyüket, a hozzátartozók is bemehettek, és leülhettek az asztalok köré.

A „*beszélő*” ismertetett elrendezése lehetőséget adott arra, hogy a fogvatartott látogatóival fizikailag érintkezzen, és adott esetben arra is, hogy tőlük tiltott tárgyakat vegyen át. Az Intézet vezetősége tájékoztatott, hogy emiatt 2017. március végétől a látogatófogadó helyiségeket a BVOP utasítására oly módon alakítják át, hogy két asztal között, az asztallap síkja fölött egy 20 cm magas műanyag, az asztallap alatti részen pedig egy padlóig leérő OSB lapot helyeznek el. Ez az ún. „*csoportos beszélő*” lesz ezt követően a tipikus látogatófogadási forma, de emellett az étkezdében „*családi beszélőt*” is kialakítanak.

Több fogvatartott jelezte a látogatócsoport tagjainak, hogy tudnak a tervezett átalakításról, és azt a családtagokkal való kapcsolattartás szempontjából aggályosnak tartják, mivel megfosztja őket a testi kontaktus lehetőségétől, illetve akadályozza a bensőséges kommunikációt.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a körülmények megváltoztatása kapcsán tájékoztatott,²⁸ hogy a büntetés-végrehajtási intézetek nem egységesen hajtották végre a 13/2017. (II.6.) OP szakutasítás látogatófogadás végrehajtási rendjét szabályozó rendelkezéseit, ezért valamennyi intézetparancsnok figyelmét felhívta az egységes gyakorlat követésére. A szakutasítás lehetőséget ad a családi látogatófogadás biztosítására, az azon részt vevő fogvatartott tekintetében ugyanakkor – a fogvatartott magatartása és egyéni teljesítménye figyelembevételével – érvényesülnie kell a fokozatosság elvének. Az országos parancsnok álláspontja szerint az Intézet látogatóhelyiségének átalakítása a hatályos jogszabályok és a szakutasításban foglaltak szerint történt, az asztalra rögzített térelválasztó elem az elítélt és hozzátartozója közötti kommunikációt nem gátolja, célja kizárólag a tiltott tárgyak bv. intézetbe történő bejuttatásának megelőzése. Tájékoztató továbbá arról, hogy a családi látogató beszélő kialakítása az Intézetben 2017. május 15. napjáig megtörtént.

Az Európai Börtönsszabályok 24.4 pontja szerint a látogatási körülményeknek lehetővé kell tenniük a családi kapcsolatok lehető legtermészetesebb módon való fenntartását és

²⁶ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a reintegrációs feladatok végrehajtásának eljárási szabályairól szóló 13/2017. (II.6.) OP szakutasítása, 20. pont

²⁷ Ld. Melléklet, 8. kép

²⁸ AJB-3327-4/2017. számon iktatott irat.

fejlesztését, az 54.9 pont értelmében pedig egyensúlyt kell teremteni a biztonság védelmének kötelezettsége és a látogatók magánszférájának tiszteletben tartása között. A CPT álláspontja²⁹ szerint a külvilággal fenntartott kapcsolattartás bármilyen korlátozása kizárólag számottevő biztonsági kockázat alapján vagy erőforrások hiánya miatt rendelhető el.

A látogatófogadás konkrét körülményeit az egyes fogvatartottak esetében az Intézet kellően differenciáltan, egyéni kockázatelemzést követően kell, hogy meghatározza. Ennek elmaradása veszélyezteti a fogvatartott Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magánélet tiszteletben tartásához való jogának, valamint az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

Több fogvatartott panaszolta, hogy családtagjaik a „beszélő” alkalmával nem tudnak mellékhelyiségre menni, mivel az a látogatók várakozására szolgáló épületrészben erre nincs lehetőség. *A látogatók által használható mellékhelyiségek hiánya az Alaptörvény II. cikkében biztosított emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszásságot okoz.*

Volt olyan fogvatartott, aki arról számolt be, hogy a személyi állomány tagjai a beléptetés során házastársa fehérneműjét is megnézték, és gyermekei szájába is betekintettek, akik emiatt már nem akarják őt látogatni. Hasonló panasz az Intézettel kapcsolatban a látogatást követően is érkezett Hivatalomba. A Civil Konzultációs Testület egyik tagszervezete, a Magyar Ügyvédi Kamara egyik tagja értesített arról, hogy fogvatartott ügyfele nőnemű hozzátartozóit – köztük 13 éves leánygyermekét – a beléptetés során arra kötelezték, hogy felsőruházatukat felhúzva a melltartójukat az átvizsgálók számára láthatóvá tegyék, és ha a szabaddá tett felület mértékével nem voltak elégedettek, a testükhöz is értek. Emiatt a lány már nem akarta látogatni édesapját.³⁰

Felhívom a figyelmet, hogy a büntetés-végrehajtási intézetbe látogatóként belépő személyek esetében a vonatkozó jogszabályok csak a ruházat, valamint a csomag átvizsgálását teszik lehetővé.³¹ A személyi állomány tagjai a fehérneműre vetkőztetés,³² a meztelen test megérintése illetőleg a szájüregbe való betekintés során a ruházatátvizsgálás kereteit túllépik, és a látogatók esetében nem alkalmazható testfelület, illetőleg testüreg átvizsgálását hajtják végre.

A látogatók kapcsán mind a Mandela Szabályok 60.2. pontja, mind az Európai Börtönszabályok 54.4 pontja kimondja, hogy a beléptetés során foganatosított átvizsgálás nem lehet megalázó jellegű. Ahogy arra korábban is felhívtam a figyelmet, az Európai Börtönszabályok 54.9. pontja értelmében egyensúlyt kell teremteni a biztonság védelmének kötelezettsége és a látogatók magánszférájának tiszteletben tartása között. A Bvtv. kinyilvánítja, hogy a büntetés letöltése folyamán a kapcsolattartás a társadalmi integráció egyik fontos eszköze.³³ A CPT is hangsúlyozza, hogy rendkívül fontos, hogy a fogvatartottak viszonylag jó kapcsolatot ápolhassanak a külvilággal, különös tekintettel a családra és a közeli barátokra.³⁴ A tudomásomra jutott információk alapján a látogatók egy része a személyi állomány velük kapcsolatos

²⁹ A CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf (92) 3] 51. pont

³⁰ A JB-4232-1/2017. számon iktatott irat.

³¹ A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. tv. 14. § (3) bekezdése szerint „A bv. szerv rendjére és biztonságára veszélyes – külön jogszabályban meghatározott – tárgyak bevitelének a megakadályozása érdekében a belépni szándékozó személy ruházata és csomagja átvizsgálható.”

A büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a büntetés-végrehajtási szervek területén tartózkodás részletes szabályairól szóló 44/2007. (IX. 19.) IRM rendelet 3. § (3) bekezdése szerint „A bv. szerv területére belépő személy ruházata, csomagja (...) szemrevételezéssel és technikai eszközzel ellenőrizhető, indokolt esetben közvetlenül is átvizsgálható”, valamint a 9. § (1) bekezdés alapján „A látogató ruházatát és csomagját ellenőrizni kell, amiből technikai eszköz és szolgálati kutya is igénybe vehető.”

³² A látogatás idején nem volt olyan jogszabály vagy szervezeti szabályozó eszköz, mely a „ruházat közvetlen átvizsgálása” fogalmát meghatározta volna. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 2017. július 15-én hatályba lépett, a büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a bv. szervek területén tartózkodás részletes szabályairól szóló 56/2017. (VII.14.) OP szakutasítása 1. mellékletének (Tájékoztató a bv. szerv területére belépő személyek részére a be- és kiléptetés, illetve a benntartózkodás szabályairól) 10. pontja szerint azonban „A ruházat közvetlen átvizsgálása során Ön a fejjedője, ruházata (nadrág/szoknya, ing/blúz kivételével), valamint a lábujjait levételére kötelezhető.”

³³ Ld. Bvtv. 172. § (1) bekezdés.

³⁴ A CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf (92) 3] 51. pont.

bánásmódját megalázónak érezte, és emiatt tervezte, hogy megszünteti a személyes kapcsolattartást.

A személyi állomány azzal, hogy a ruházatátvizsgálás kereteit túllépve, a fogvatartottakhoz érkező látogatók szeméremérzetét figyelmen kívül hagyva az alsóneműjüket szemrevételezte, illetőleg a testüket is megérintette, az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott megalázó bánásmóddal összefüggő visszaállást okozott. Az átvizsgálás módja túllépte a jogszabályban előírt korlátokat, ezért az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott jogállamiságból eredő jogbiztonsággal összefüggő visszaállást okozott. Az Intézetnek a hozzátartozókkal szemben tanúsított bánásmódja veszélyezteti az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított, a magánélet és a kapcsolattartás tisztelőben tartásához fűződő jog, valamint az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen bánásmód tilalmának érvényesülését.

A Házirend alapján a fogvatartottak számára a telefonálás a fokozatuknak és a rezsimszabályoknak megfelelő gyakorisággal és időtartamban lehetséges.³⁵ Számos fogvatartott panasolta, hogy mind a vezetékes telefon (81 Ft/perc), mind a büntetés-végrehajtás által biztosított mobiltelefon (93 Ft/perc) percdíja nagyon magas, különösen a bv. munkáltatással megszerezhető munkadíjukhoz képest. Az egyik fogvatartott beszámolt arról, hogy külföldön élő fiával 222 Ft-os percdíjért beszélhet.

Korábban több alkalommal is vizsgáltam a fogvatartottak telefonos kapcsolattartását.³⁶ Az NMM feladatkörében eljárva büntetés-végrehajtási intézetekben lefolytatott látogatásom tapasztalatai szerint a fogvatartottak számára nehézséget jelent a telefonálás magas költsége, amit az általuk megszerzett – bv. munkáltatásból, illetőleg ösztöndíjből származó – jövedelemből nem tudnak megfizetni.³⁷ *Abogy azt a korábbi jelentéseimben is megállapítottam, a hozzátartozókkal való folyamatos kapcsolattartást a telefonhívások magas percdíja jelentős mértékben korlátozza, és ezáltal veszélyezteti az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében meghatározott kapcsolattartáshoz való jog megvalósulását.*

Az Intézetben a látogatócsoport tagjainak több fogvatartott panasolta, hogy a mobiltelefonjuk elvesztését vagy megrongálódását követően, a kérelmi lapok leadása ellenére hónapokig nem jutottak másik készülékhez. A mobiltelefon hiánya e fogvatartottak esetében mind a családjukkal való kommunikációt, mind a védőjükkal történő sürgős kapcsolatfelvételt akadályozta.

Az Intézet által biztosított készülékek cseréjének vagy javításának elhúzódnása veszélyezteti a fogvatartottak Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magánszférához, illetve kapcsolattartáshoz való jogának, továbbá az előzetes letartóztatásban levők esetében az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésében deklarált védelemhez való jogának érvényesülését.

2.5. Egészségügyi és mentálhigiénés ellátás

2.5.1. Orvosi ellátás, gyógyszerelés

A látogatásban Hivatalom munkatársai mellett eseti orvos szakértő is közreműködött, aki az egészségügyi személyzet több tagjával és gyógykezelés alatt álló fogvatartottakkal is készített interjút, valamint az egészségügyi dokumentációba is betekintett.

Az Intézetben elkülönített egészségügyi részleg működik. Az egészségügyi osztály vezetője egy hivatásos állományban levő orvos, aki háziorvosi és foglalkozás-egészségügyi szakvizsgával rendelkezik, mely utóbbi az Intézetben folyó kiterjedt foglalkoztatás miatt is szükséges. Rajta kívül az egészségügyi osztály állománya egy további orvosból – aki a látogatás időszakában GYED-en volt – és 10 egészségügyi szakdolgozóból (1 főápoló, 2 foglalkozás-egészségügyi szakasszisztens, 2 fogorvosi asszisztens, 1 orvosírnok, illetve 4 felnőtt szakápoló) továbbá egy adminisztrátorból állt. A teljes állásban foglalkoztatott egészségügyi állományt

³⁵ Ld. a Házirend 7. mellékletét

³⁶ Az NMM AJB-1424/2015., AJB-3865/2016., AJB-679/2017. és AJB-685/2017. sz. jelentései. A kérdéskörrel részletesen foglalkozik továbbá az állampolgári jogok országgyűlési biztosának AJB-226/2010. sz. jelentése.

³⁷ Ld. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön látogatásáról szóló 679/2017. sz. jelentés 19. o., illetve Fiatalokráuk Büntetés-végrehajtási Intézete utóvizsgálatáról szóló AJB-685/2017.sz. jelentés 24. o.

szerezéssel foglalkoztatott orvosok bevonásával egészítik ki. A stáb a mintegy 650 fogvatartott³⁸ és körülbelül 300 személyi állományi tag ellátását végzi. Az egészségügyi osztály vezetőjének megítélése szerint mind további teljes állású orvos, mind ápoló alkalmazására szükség lenne a túlterheltség miatt.

Az egészségügyi befogadás a büntetés-végrehajtás belső szállítási rendje miatt jellemzően keddenként zajlik. A befogadásnak legfeljebb 72 órán belül meg kell történnie,³⁹ de a gyakorlatban már az érkezés napján vagy másnap sor kerül rá. Új fogvatartott egészségügyi befogadása során teljes körű szomatikus betegvizsgálatot végeznek, különös tekintettel a külsérelmi nyomokra. Ezen túlmenően anamnézis-felvételre is sor kerül, különös tekintettel a pszichiátriai problémákra, azon belül az önsértési és szuicid tendenciákra. Krónikus betegség esetén beállítják a fogvatartott gyógyszereit, szükség esetén speciális elhelyezési javaslatot tesznek (pl. utókezelést igénylő fogvatartottak az ambulancia közelében az ún. „helyi kórházba”, inzulinos és spray kiszerezésű gyógyszert használók az ambulancia épületében egy szinttel lejjebbi zárkákba kerülnek, a többiektől elkülönítve). Kórházból, másik bv. intézetből való visszafogadás esetén a változásokat (pl. új terápiát) rögzítik. A vizsgálat mellett a fogvatartottat tájékoztatják az egészségügyi ellátásra való jelentkezés és a gyógyszerelés rendjéről, illetve a higiénés elvárásokról. A rövid tájékoztatót a fogvatartott írásban is megkapja.

Az alapellátás munkanapokon érhető el, a rendelés 8-tól fél 4-ig tart, amelyben a hét két napján egy külsős háziorvos vesz részt. A fogvatartottak orvosi vizsgálatra a Házirendben meghatározott rendben mehetnek, amennyiben azt előző nap a körletfelügyelőnek jelzik. A dolgozó fogvatartottak számára minden nap, a nem dolgozó állománynak heti kétszer van orvosi rendelés. Átlagosan naponta 30-60 személy jelenik meg a rendelésen. Ez a szám befogadási napokon tovább emelkedik. A sürgősségi ellátás minden nap biztosított. Az ápolók az Intézetben folyamatosan jelen vannak, 12 órás nappali és éjszakai műszakos váltásban. Ügyeleti időben szintén a körletfelügyelőn keresztül lehet az ügyeletes ápolóhoz jutni láz vagy egyéb rosszullét esetén, aki azt vagy saját maga látja el, vagy behívja az ügyeletes orvost. A készenléti ügyeletet az Intézet orvosa mellett két szerződéses orvos biztosítja. Akut rosszullét, eszméletlen állapot esetén a váci Jávorszky Ödön Kórház Sürgősségi Betegellátó Osztályára utalják a fogvatartottat.

Több fogvatartott panaszolta, hogy csak hosszabb idő elteltével, vagy egyáltalán nem jutott el az orvoshoz, hiába jelezte igényét. Voltak, aki arról számoltak be, hogy a kisebb egészségügyi problémáikkal – hiába kerülnek be a rendelésre – nem foglalkoztak. Két fogvatartott jelezte, hogy lázzal járó betegségére nem kapott gyógyszert, és lázasan mentek dolgozni is, egyiküket „*a munkálató vissza is adta*”. A látogatócsoport eseti orvos szakértő tagja az érintett fogvatartottak egészségügyi dokumentációjában lázra utaló bejegyzést nem talált, az csak hátfájásról, illetve láz nélküli „megfázásról” szólt.

Fogorvosi ellátás két vállalkozó orvos révén biztosított, heti 3 alkalommal, alkalmanként 4-6 órás rendeléssel. A fogorvoshoz való jelentkezéshez a reintegrációs tisztától kell formanyomtatványt kérni, arra részletesen leírni a panaszokat, ez alapján állítják fel az asszisztensek a sürgősségi sorrendet. Az Egészségügyi Osztály vezetője elmondta, hogy mióta az Intézetben két fogorvos van, a várakozási idő maximum 2 hétre csökkent, és közben – szükség esetén – az ambulancián kérhető fájdalomcsillapító. Fogvatartottak ennél hosszabb várakozási időről számoltak be, egyikük szerint „*akinek csak 3 hetet kell várnia, az szerencsés.*”

Egyéb szakorvos az intézményben nem érhető el. Szükség esetén a helyi orvos döntése alapján pszichiátriai problémával az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetbe, más szakorvosi rendelésre a szobi rendelőintézetbe (általában sebészeti és neurológiai rendelésre, röntgen vizsgálatra), tervezhető kórházi ellátás (pl. műtét) szükségessége esetén Tökölre, a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházába szállítják a fogvatartottakat. A CPT felhívta a

³⁸ Közülük körülbelül 220 krónikus belgyógyászati betegséggel gondozott, mintegy 60 pedig IMEI-ből kikerült, krónikus pszichiátriai beteg.

³⁹ Ld. a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet 3. § (5) bekezdését.

figyelmet, hogy mivel az általános népességhez képest a fogvatartottak körében magas a pszichiátriai tünetek előfordulása, ezért minden börtön egészségügyi szolgálatát ki kell egészíteni egy pszichiáterrel, és az ápolók között is kell, hogy legyen ezen a területen szakképzettséggel rendelkező személy.⁴⁰

A látogatócsoport orvos eseti szakértő tagja jó gyakorlatként emelte ki, hogy az egészségügyi személyzet rendszeresen tart elsősegélynyújtó tanfolyamot a fogvatartottaknak.

Az egészségügyi személyzet elmondása szerint bármilyen külsérelmi nyom észlelése esetén orvosi láttelelet rögzítenek. Ha bántalmazás gyanúja merül fel, vagy annak megtörténte nyilvánvaló, fényképet is készít az orvos. Látható külsérelmi nyom és/vagy kifejezett szubjektív panasz (fájdalom) esetén általános, hogy az érintett fogvatartottat röntgenvizsgálatra is küldik.

A gyógyszerellátást és gyógyászati segédeszközkhöz való hozzáférést az Egészségügyi Osztály vezetője szerint az előírásoknak megfelelően biztosítják. Az új szabályozás alapján a fogvatartott köteles – az őt megillető kedvezmények figyelembe vételével – kifizetni a gyógyszereit.⁴¹ Ez azzal jár, hogy minden egyes gyógyszert az orvosnak fel kell írnia, azt a patikában meg kell venni, majd névre szólóan tárolni és adagolni. Ha a gyógyszer megtalálható az alapkészletben, akkor elkezdik adni, de ha nincs, meg kell várni a patikai beszerzést, ez olykor több napos csúszást okoz a gyógyszerelésben. Az új rendszer sok nehézséget okoz, egyrészt felháborodást kelt sok fogvatartottban, másrészt nagy adminisztratív terhet jelent a személyzetnek, ráadásul anyagi szempontból a vártnál kevésbé eredményez javulást, mert sokan nem fizetik be a kérdéses összeget. A vényköteles gyógyszereket a fogvatartottaknak az egészségügyi körleten kívülre is a nővérek viszik ki naponta háromszor, a szedatív szereket porított formában, és a bevételt ellenőrzik. Egyes fogvatartottak panaszolták, hogy rendelési időn kívül az ügyeletes ápolótól nem kapnak gyógyszert (pl. fájdalomcsillapítót, görcsoldót).

Asztmás fogvatartottak jelezték, hogy asztmapumpát nem tarthatnak maguknál a zárkában. Ezzel összefüggésben felhívom a figyelmet arra, hogy a gyógyszer- és gyógyászati segédeszköz ellátásról szóló BVOP szakutasítás szerint a fogvatartott a bv. orvos írásos engedélye alapján tarthat magánál gyógyszert.⁴²

Az egészségügyi részlegen elhelyezett, műtéten, sérülésen átesett – ilyen ellátásra egyébként jogosult – fogvatartottak panaszolták, hogy az Intézetben nincs lehetőség gyógytornára és fizioterápiás kezelésekre. Ezt a személyzet is megerősítette. A fizioterápiás kezelésekre korábban a Budapesti Fegyház és Börtönbe helyezték el a fogvatartottakat, de az NMM látogatásának idején ez a részleg nem üzemelt. Az egészségügyi osztály vezetője jelezte, hogy amennyiben ez a helyzet megoldódik, ismételten visszatérnek a korábbi gyakorlathoz. Márianosztráról a szobi rendelőintézet fizioterápiás részlegére korlátozott számban, és kivételes szükségesség esetén lehet küldeni pácienszt. A szállítás is nehézkes, ezért kezeléseket maradtak el, ami a látogatócsoport eseti orvos szakértő tagjának megállapítása szerint adott esetben tartós károsodást is okozhatott.

Mind a Mandela Szabályok, mind az Európai Börtönszabályok előírják, hogy a büntetés-végrehajtási intézményekben nyújtott egészségügyi szolgáltatásokat az általános közegészségügyi rendszerrel szoros kapcsolatban kell megszervezni.⁴³ A beteg számára szükséges, az adott államban – akár a büntetés-végrehajtás rendszerén kívül – elérhető egészségügyi szolgáltatásokat a fogvatartottak számára a jogállásukon alapuló megkülönböztetéstől mentesen,⁴⁴ valamint – a Mandela Szabályok 24.1 pontja alapján – térítésmentesen kell biztosítani. A CPT szerint a büntetés-végrehajtási intézetekben az egészségügyi ellátást úgy kell megszervezni, hogy indokolatlan késedelem nélkül képes legyen kielégíteni az orvoshoz jutás iránti igényt. Az

⁴⁰ A CPT 3. Általános Jelentése [CPT/Inf (93) 12], 41. pont.

⁴¹ Ld. a 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet 3. § (4) bekezdését, illetve a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak gyógyszer- és gyógyászati segédeszköz ellátásáról szóló 15/2017. (II. 6.) OP szakutasítását.

⁴² 15/2017. (II. 6.) OP szakutasítás 32. pont

⁴³ Ld. Mandela Szabályok 24.2, Európai Börtönszabályok 40.1.

⁴⁴ Ld. Mandela Szabályok 24.1, Európai Börtönszabályok 40.3. és 40.5.

egészségügyi szolgálatnak képesnek kell lennie orvosi kezelés és ápolás, valamint megfelelő diéták, fizioterápia, rehabilitáció vagy bármi más speciális kezelés nyújtására olyan körülmények között, amelyek egyenrangúak azzal, amit a társadalomnak a börtönön kívüli tagjai kapnak.⁴⁵

Az a tény, hogy az Intézetben elhelyezett fogvatartottak nem jutnak hozzá az egészségi állapotuk alapján szükséges kezeléshez, illetve gyógyszerekhez, az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított testi és lelki egészséghez való joggal összefüggő visszasságot okoz, és veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának érvényesülését.

2.5.2. Pszichológiai ellátás

Az Intézetben 2016. október 15. óta két pszichológus van állományban. Az újonnan érkező fogvatartottak pszichológus általi befogadása általában az érkezést követő napon történik. A fogvatartottak a mindennapokban kérelmi lapon jelezhetik, ha pszichológussal akarnak beszélni. Befogadási vizsgálat napján 10, más napokon általában 6-8 fogvatartottat hallgatnak meg. A felmérések során Rorschach, MMPI, Raven tesztek alkalmaznak, de a pszichológus szerint a Rorschach-tesztet idő hiányában nem tudják hatékonyan felvenni. Az egyéni foglalkozások alkalmával kognitív módszerrel dolgoznak. Gyakori a krízisintervenció is, pl. haláleset kapcsán. A gyógyító-terápiás részlegen elhelyezettek számára csoportos foglalkozást is tartanak, melyeken színezés és activity a legfőbb tevékenység, de a fogvatartottak ezt „nem kedvelik, nem mennek bele a játékba”. A két pszichológus egyike a személyi állománnyal is dolgozik, mely az alkalmasságvizsgálatok mellett esetenként személyes, magánéleti jellegű kérdésekkel való foglalkozásra is kiterjed. A látogatócsoport által meghallgatott pszichológus szerint a szerepeket nem lehet szétválasztani, ők a személyi állományi tagoknak elsősorban kollégái, ráadásul ez a feladat a fogvatartottakkal való munkát is nehezíti.

A fogvatartottak elmondták, hogy igény esetén pszichológushoz viszonylag rövid időn belül el tudnak jutni. Többen mondták, hogy azért nem élnek ezzel a lehetőséggel, mert nem érzik szükségét, vagy önállóan is megoldják a problémáikat. Voltak, akik úgy vélekedtek, hogy a pszichológus „betölti a munkáját, de nem segít.” Olyan fogvatartott is volt, aki azt mondta a látogatócsoport tagjainak, hogy nem tud bizalommal fordulni a pszichológusokhoz. A gyógyító-terápiás csoportban elhelyezett egyik fogvatartott szerint a pszichológusok „normálisan végzik a munkájukat, de sok értelmét nem látom a színezésnek”. A látogatócsoport benyomása szerint a gyógyító-terápiás csoportba helyezett fogvatartottakon érződött a foglalkoztatás hiánya, és többek esetében a sorsuk irányítása feletti teljes tehetetlenség.

A látogatás információi szerint leginkább a pszichológusok túlzott munkaterhe akadályozza feladataik hatékony ellátását. Az Európai Börtön szabályok 89.1., valamint a Mandela Szabályok 78.1. pontja szerint a személyi állományban kellő számban kell szakembereknek – többek között pszichológusoknak – lenniük. Felhívom a figyelmet arra, hogy a bv. pszichológusok fogvatartottakkal való tevékenységét szabályozó módszertani útmutató⁴⁶ szerint „a lehetőségek függvényében törekedni kell arra, hogy egy pszichológus maximum 150-200 fogvatartott, speciális részlegeknél vagy csoportoknál (fiatalkorúak, életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést töltők, gyógyító-terápiás részleg, HIV körlet stb.) 50-70 fogvatartott gondozását végezze”. A látogatás idején 624 fogvatartott tartózkodott az intézetben, közülük 12 személy gyógyító-terápiás csoportban elhelyezve, az Egészségügyi Osztálytól kapott információk szerint pedig az Intézetben a látogatás idején mintegy 60 IMEI-ből kikerült, krónikus pszichiátriai beteg tartózkodott. *Az Intézet állományában levő pszichológusok létszáma elmarad a kívánatostól, ami veszélyezteti a fogvatartottaknak az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított lelki egészséghez való jogának, illetőleg az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.*

⁴⁵ [CPT/Inf (93) 12] 34., 38.

⁴⁶ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a büntetés-végrehajtási pszichológusok fogvatartottakkal való tevékenységét szabályozó Módszertani útmutató kiadásáról szóló 89/2015. (XII. 18.) OP szakutasítása 1. mellékletének III. 1. pontja

2.5.3. A szuicid prevenció, valamint az önkárosítással szembeni fellépés

Az Intézet – a szuicid prevencióról szóló BVOP szakutasítás⁴⁷ előírásainak megfelelően – nyilvántartást vezetett mind a szuicid szempontból magas kockázatú fogvatartottokról (a továbbiakban: szuicid nyilvántartás⁴⁸), mind a pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett fogvatartottokról (a továbbiakban: veszélyeztetettek nyilvántartása⁴⁹). A látogatás idején az első listán 16, az utóbbin 66 név szerepelt. A nyilvántartások vezetésére és karbantartására kijelölt bizottság összetétele a szakutasításban foglaltaknak megfelelt, tagjai a büntetés-végrehajtási, biztonsági és egészségügyi osztályvezető, valamint a bv. intézet vezetője által kijelölt pszichológus voltak.

ok / körlet	I.	II.	III.	IV.	V.	eü.	megőrzéses	összesen
<i>szuicid szempontból magas kockázatú személyek</i>								
	-	12	-	-	-	1	3	16
<i>pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett személyek</i>								
bántalmazás veszélyének kitétt	2	13	3	-	-	1	-	19
önkárosító	1	7	2	-	-	2	2	14
hosszú időre elítélt	2	9	-	-	-	-	1	12
egyéb ok	4	9	5	-	-	-	3	21
<i>összesen</i>	9	38	10	-	-	3	6	66
A két listán összesen	9	50	10	-	-	4	9	82

1. táblázat - A látogatás idején a szuicid szempontból magas kockázatú, illetőleg pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett fogvatartottak nyilvántartásában szereplő személyek száma⁵⁰

Az Európai BörtönSzabályok 47.2 pontja szerint a börtönökben működő egészségügyi szolgálatnak kiemelt figyelmet kell fordítania az öngyilkosságok megelőzésére. A CPT álláspontja szerint az öngyilkosság-megelőzés a börtön egészségügyi szolgálatának feladatai közé tartozik, de a börtön személyzetnek, konkrét egyéni munkakörtől függetlenül, ismernie kell az öngyilkossági szándéokra utaló jeleket, melyhez megfelelő képzést kell számukra nyújtani. A befogadási orvosi vizsgálat, illetőleg a befogadási eljárás egésze fontos szerepet játszik ebben a tekintetben, mivel lehetőséget nyújthat a veszélyeztetett személyek azonosítására, illetve az újonnan érkezett fogvatartottak szorongásának csökkentésére.⁵¹ A Mandela Szabályok 30. c) pontja értelmében az intézménybe való bekerülést követő egészségügyi vizsgálat ki kell, hogy terjedjen a bebörtönzés következtében kialakult pszichológiai vagy egyéb stressz bármely jelének – beleértve többek között az öngyilkosság vagy önkárosítás kockázata, illetőleg az elvonási tünetek – feltárására is, s emellett biztosítani kell minden szükséges személyre szabott intézkedést és kezelést. Akiről megállapították, hogy öngyilkossági veszély fenyegeti, azt fokozottan meg kell figyelni, ameddig csak szükséges. Nem szabad, hogy könnyen hozzáférjen öngyilkosság elkövetéséhez használható eszközökhöz (a zárka ablakrácsa, törött üveg, öv vagy nyakkendő, stb.). Lépéseket kell tenni az

⁴⁷ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítása

⁴⁸ A szakutasítás 22. pontja szerint „a szuicid nyilvántartásban azon fogvatartottat kell szerepeltetni, aki öngyilkossági cselekmény elkövetésére aktuálisan igen magas vagy magas kockázatot mutat.”

⁴⁹ A szakutasítás 38. pontja szerint „a veszélyeztetettek nyilvántartásában azokat a fogvatartottakat szükséges szerepeltetni, akik esetében aktuálisan a szuicid cselekmény elkövetésének valószínűsége csekély, azonban a különböző okokból kialakult stresszhelyzetek következtében szuicid cselekmények elkövetése szempontjából veszélyeztetetteké válhatnak.”

⁵⁰ 2017. március 9-i adatok; a 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítás 17. pontja értelmében a listák aktualizálására legalább kétheti rendszerességgel (szükség esetén azonban soron kívül) kell, hogy sor kerüljön.

⁵¹ CPT 3. Általános Jelentése [CPT/Inf (93) 12] 57-58. pont

intézményen belüli, mind pedig adott esetben intézmények közötti megfelelő információáramlás biztosítására is azokról a személyekről, akikről megállapították, hogy veszélyeztetettek.⁵²

A BVOP szakutasítás nyomán kialakított, a szuicid nyilvántartásban és a veszélyeztetettek nyilvántartásában szereplő fogvatartottakkal kapcsolatos teendőket meghatározó intézetparancsnoki intézkedés⁵³ e kérdéseket kellő részletességgel szabályozta.

A személyi állomány tagjainak közlése szerint az Intézetben az egészségügyi befogadás során sor kerül anamnézis felvételére, különös tekintettel a pszichiátriai problémákra, azon belül az önsértési és szuicid tendenciákra. A fogvatartottat a befogadás során pszichológus is vizsgálja, és értékeli, hogy fennáll-e az öngyilkosság, önkárosítás veszélye. A veszélyeztetett fogvatartottakat a reintegrációs tisztek, a pszichológus, a börtönlelkész, az egészségügyi személyzet jelzései alapján kockázati csoportba sorolják, nyilvántartásba veszik, és elhelyezik őket a megfelelő rezsimbe. Bizonyos időszakonként pszichiátriai kontroll és pszichológusi ellenőrzés van, és a reintegrációs tisztek is foglalkoznak velük egyénileg. Ha bármilyen további veszélyeztetettség merül fel, akkor az Intézet azonnal intézkedik a megfelelő kezelés vagy ellátás biztosítása érdekében. Kiemelt figyelmet kapnak az első büntényes fogvatartottak, a biztonsági részlegen elhelyezettek, az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők és a gyógyító terápiás részlegen elhelyezettek is.

Az egyik körletfelügyelő elmondta, hogy a részlegén ismeri a nyilvántartásokban szereplő fogvatartottakat, és az esetükben elvégzett ellenőrzést minden alkalommal rögzíti a naplóban. A megfelelő dokumentálásról a látogatócsoport is meggyőződött. A fogvatartottak is tisztában voltak azzal, hogy a nyilvántartásokban szereplő személyek speciális bánásmódban részesülnek.

A vezetőség tájékoztatott, hogy a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány számára az intézeti pszichológus évente legalább egyszer felkészítő foglalkozást tart az öngyilkossági kísérletek okairól, a krízishelyzetben lévő fogvatartottakkal való bánásmódról, a krízisre, labilitásra, hangulatzavarokra utaló jelek felismeréséről.

A látogatást megelőzően az Intézetben befejezett öngyilkosság legutóbb 2016 novemberében fordult elő. A látogatócsoport számára az esettel kapcsolatban átadott jelentés részletesen tartalmazta a fogvatartott pszichológus által végzett rendszeres pszichés állapotfelmérésének eredményeit, a vonatkozó BVOP szakutasítás alapján a fogvatartottak által elkövetett öngyilkosságok feldolgozása, elemzése érdekében kitöltendő adatlapot azonban nem tartalmazta.

A parancsnok beszámolója szerint az Intézetben önkárosítás gyakrabban fordul elő,⁵⁴ elsősorban figyelemfelhívó jelleggel, vagy csak fenyegetőzik vele a fogvatartott, hogy valamit elérjen, például, hogy kihelyezzék a zárkából. Tapasztalatai szerint önkárosítás azokban a büntetés-végrehajtási intézetekben gyakoribb, ahol a fogvatartott bizonytalanabb, a beilleszkedése még zajlik. Az Intézetben azonban elsősorban nem előzetesen letartóztatott, hanem ítélettel rendelkező fogvatartottak vannak, akik már tudják, hogy mikor fognak szabadulni, illetve ismerik jogaikat, kötelezettségeiket.

Ismételten⁵⁵ felhívom a figyelmet, hogy „a börtönben az önkárosítás nem csupán figyelemfelkeltés lehet, hanem néha az életben maradás egyik eszköze is. Az önkárosító személy a szakirodalom szerint nem akar meghalni, hanem éppen ellenkezőleg, egy fenyegető közegben életben akar maradni,”⁵⁶ s ezért kifejezetten fontos, hogy elsősorban pszichológus foglalkozzon az önkárosítással, illetve az orvos az önkárosítót utalja a pszichológushoz.

A látogatás alatt egy súlyos önkárosító cselekmény történt az Intézetben. Az első látogatási napon a biztonsági helyiségbe helyezett fogvatartott (ld. a 2.3. részt) ugyanaznap

⁵² [CPT/Inf (93) 12] 59. pont

⁵³ A látogatás időpontjában a Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnokának 52/2017. sz. intézkedése a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek valamint a fogvatartottak egymás közötti kényszerítés cselekmények megelőzésével kapcsolatos feladatokról

⁵⁴ A rendelkezésemre bocsátott adatok szerint 2016-ban 4, 2017-ben a látogatást megelőzően 1 alkalommal.

⁵⁵ Ld. a tököli Fiatakorúak Büntetés-végrehajtási Intézetének látogatásáról szóló AJB-1423/2015. sz. jelentést, 19. o.

⁵⁶ Ld. pl. Solomon, Y., & Farrand, J. (1996). "Why don't you do it properly?" Young women who self-injure. *Journal of Adolescence*, 19, 111-119.

délután az egyik földszinti kamerás zárkába, egyéni elhelyezésbe került át. A fogvatartott a veszélyeztetettek nyilvántartásában, az önkárosítók között szerepelt.

A látogatócsoport egyik közelben tartózkodó tagja kiabálást hallott a folyosóról. Egy másik, szintén egyéni elhelyezésben lévő fogvatartott ordított, dühöngött, folyamatosan hergelte fogvatartott társát, valamint rendkívül trágár módon szidta az őroket. Amikor munkatársam kilépett a folyosóra, látta, hogy ott legalább négy felügyelő tartózkodik. Ezt követően szemtanúja volt, amint az önkárosítást (falcolást) megvalósító fogvatartottat kihozták a zárkából. Csuklójából csöpögött a vér, és azt mondta a felügyelőknek: *„Megmondtam Önöknek, hogy nem bírom az egyedüllétet.”* Munkatársam a zárkában számos vércseppet és a padlón egy vértócsát is látott.

Az Intézet rendelkezéseimre bocsátotta az esetről készült (hangfelvételt nem tartalmazó) videofelvételt. A felvételen látható, hogy a megbilincselte fogvatartott a zárkába helyezését követően zaklatottan viselkedik, a folyosó irányába fordulva beszél, idegesen járkál, a zárkában található lemezszekrény ajtaját kinyitja, a kézibilincsét rángatja. Mintegy 2 perc múlva két ór lép a zárkába, röviden beszélnek a fogvatartottal, majd 1,5 perc múlva elhagyják a helyiséget. Ezt követően a priccsen álló és a kamerába néző fogvatartott a nyitott lemezszekrényhez lép, majd berúgja annak oldalát. A felvétel alapján nem egyértelmű, hogy a fogvatartott a csuklóját fedő bőrt a beszakadt lemezen reszelte el, vagy egy olyan éles tárggyal ejtett magán sebet, amit a szekrényből a rúgást követően vett ki. Az ór több mint 4 perccel az eseményt követően jelent meg a zárkában, és kísérte ki a fogvatartottat, akinek sebéből időközben egy közepes méretű vértócsa folyt a padlóra.

Ahogy azt jelentésem 2.3. részében is kifejtettem, a fogvatartott már a biztonsági helyiségben tartózkodása idején is feszült volt, panaszkodott, hogy nem bírja az egyedüllétet, és kérte, hogy pszichológussal beszélhessen. A szuicid prevencióról szóló BVOP szakutasítás értelmében⁵⁷ – melynek rendelkezését az intézményparancsnok vonatkozó intézkedése szinte szó szerint átvette⁵⁸ – *„a pszichés egyensúlyvesztés jeleit mutató fogvatartottak esetében intézkedni kell pszichológus és/vagy pszichiáter közreműködéséről, a krízisintervenció és/vagy gyógyszeres terápia időben történő megkezdéséről.* A látogatócsoport egyik tagja az önkárosítás helyszínén azt az információt kapta, hogy a fogvatartottat az egyéni elhelyezést megelőzően látta pszichológus. A látogatás második napján az Intézet pszichológusa munkatársammal közölte, hogy a fogvatartottal ő az említett kamerás zárkába helyezést megelőzően nem találkozott, vele csak a falcolást követően beszélt, melynek során a fogvatartott őt megfenyegette. A pszichológus elmondta, hogy a fogvatartott már többször falcolt ezelőtt.

A látogatás második napján a látogatócsoport pszichiáter szakorvos eseti szakértő tagja az eset kapcsán azt az információt kapta, hogy az Intézet orvosa az előző napon több alkalommal látta az említett fogvatartottat, akit megvizsgált a biztonsági helyiségbe való elhelyezése kezdetén, majd vállfájdalom miatt, végül pedig a bal csuklón önsértéssel ejtett sebet varrta össze. Az orvos elmondta, hogy az ellátás ilyenkor általában nem enyhíti a felfokozott negatív feszültségi állapotot, melynek része valószínűleg az aktuális felügyelő személyzettel való szembekerülés is. *„A páciens önsértése tovább folytatódott, az indulati őrvény fokozódott”,* ezért úgy döntött, hogy a sérülés ellátása után az IMEI-be utalja, *„mert a konfliktuózus környezetből való kiemelés legtöbbször segít”.* Az ellátás során az Intézet orvosa számára nem derült ki, hogy az önsértés milyen eszközzel történt, és azt a fogvatartott honnan szerezte.

Ahogy arra a CPT és Juan E. Méndez, az ENSZ kínzás elleni küzdelemmel foglalkozó különleges jelentéstevője is felhívta a figyelmet, a fizikai és társas elszigetelés rendkívül romboló

⁵⁷ 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítás, 53. pont

⁵⁸ A Márianosztrai Fegyház és Börtön parancsnokának 52/2017. sz. intézkedése, 47. pont *„A pszichés egyensúlyvesztés tüneteit mutató fogvatartott esetében intézkedni kell pszichológus és/vagy pszichiáter közreműködéséről, a krízisintervenció és/vagy gyógyszeres terápia időben történő megkezdéséről.”*

hatással van az érintettek mentális, testi és szociális egészségére, és növeli az önkárosító magatartások és az öngyilkossági kísérletek kockázatát is.⁵⁹

Az elkülönítés bizonyos típusainak megkezdése előtt (biztonsági elkülönítés ön- vagy közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartott esetében,⁶⁰ magánelzárás)⁶¹ a fogvatartottnak kötelezően át kell esnie orvosi vizsgálaton. Egészségügyi elkülönítésre egészségügyi szakdolgozó vizsgálatát követően kerülhet sor.⁶² Az NMM feladatkörében tett látogatásaim során többnyire azt tapasztaltam, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek területén pszichiáter szakorvos jelenléte vagy nem,⁶³ vagy csak korlátozott időtartamban⁶⁴ biztosított, így kétséges, hogy az orvosi vizsgálat során megfelelően megtörténik-e annak felmérése, hogy a fogvatartott mentális állapota alapján alkalmas-e az egyszemélyes elhelyezésre.

A fogvatartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás 8. pontja elrendeli, hogy az öngyilkosság szempontjából „veszélyeztetett fogva tartott esetében – lebetőszék szerint – kerülni kell az egyszemélyes elhelyezést, az izolált programokat, és mérlegelni szükséges a fegyelmi vagy biztonsági elkülönítést. Ha egyszemélyes elhelyezésre kerül sor, fokozott ellenőrzést kell végezni.”

A szuicid prevencióról szóló BVOP szakutasítás előírja, hogy amennyiben a szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartott egyszemélyes elkülönítése válik szükségessé (egészségügyi elkülönítés, magánelzárás fenyítés, biztonsági vagy fegyelmi elkülönítés), az elrendelőnek a nyilvántartások vezetésére és karbantartására kijelölt bizottság (melynek tagjai közé tartozik egy orvos és egy pszichológus is) állásfoglalását kell kérnie.⁶⁵

A szuicid nyilvántartásban nem szereplő fogvatartottak esetében – legyenek bár pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetettként nyilvántartva – nem kötelező a vizsgálat a jogszabályok szerint fegyelmi elkülönítés⁶⁶ vagy az egyszemélyes zárkába helyezés esetében. Ez utóbbi szintén pszichésen megterhelő lehet a fogvatartott számára, és bizonyos egyéb feltételek fennállása mellett akár a de facto elkülönítés szintjét is elérheti.⁶⁷

Az Emberi Jogok Európai Bíróság a Kudla kontra Lengyelország ügyben rámutatott, hogy a 3. cikk alapján az államnak biztosítania kell, hogy a személy fogva tartására az emberi méltósága tiszteletben tartásával összeegyeztethető feltételek között kerüljön sor, hogy az intézkedés végrehajtásának módja és módszere ne tegye ki olyan megpróbáltatásnak vagy nehézségnek, melynek intenzitása meghaladja a fogva tartásban rejlő szenvedés elkerülhetetlen szintjét, valamint – a börtönbüntetés gyakorlati igényeire is figyelemmel – gondoskodnia kell egészsége és jóléte megfelelő biztosításáról.⁶⁸

A látogatásban közreműködő pszichiáter szakorvos eseti szakértő beszámolójában kiemelte, hogy – bár véleménye szerint esetleg segíthetett volna a helyzeten – a látogatás alatt

⁵⁹ A CPT 21. Általános Jelentése [CPT/Inf (2011) 28] 53. pont, valamint 'Interim report of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment' [A/66/268 62-63; Annex]

⁶⁰ Bvtv. 146. § (5) bekezdés.

⁶¹ 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak fegyelmi felelősségéről, 31. § (1) bekezdés.

⁶² Betegséget terjesztő vagy okozó rovarok észlelése vagy elkülönítést igénylő fertőző megbetegedés gyanúja esetén, ld. a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet 3. §-át.

⁶³ Ld. a 2.5.1. részt az orvosi ellátásról

⁶⁴ A tőköli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében kéthetente (ld. AJB-/2017. sz. jelentés, 14. o.), a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben havonta egyszer (679/2017. sz. jelentés, 15. o.), a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben szintén kéthetente (AJB-793/2017. sz. jelentés, 15. o.)

⁶⁵ 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítás, 30. pont

⁶⁶ 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet, 13. §

⁶⁷ Mint pl. abban az esetben, ha az előzetesen letartóztatott fogvatartott az egyedüli fiatalkorú az intézményben. Ld. a CPT 26. Általános Jelentése [CPT/Inf(2017)5] 67. pontját.

⁶⁸ Case of Kudla v. Poland (Application no. 30210/96) ECHR judgement of 26 October 2000, 94. pont

történt önkárosítás kapcsán pszichológus bevonásáról nem értesült. Álláspontja szerint azonban „valószínűleg üdvös lenne pszichológus által nyújtott támogatás bevonása standard módon az elkülönítések során.”

Tekintettel a fizikai és társas elszigetelés mentális, testi és szociális egészséget veszélyeztető hatására, mely magában hordozza az önkárosító magatartások és az öngyilkossági kísérletek kockázatának növekedését is, az egyszemélyes elhelyezésre való alkalmasság feltárása érdekében indokolt a fogvatartottak mentális állapotának arra képzett szakember által történő felmérése, valamint annak dokumentálása. Az, hogy a fogvatartottak mentális állapotának ilyen jellegű felmérésére nem kerül sor kötelezően az elkülönítés valamennyi formáját megelőzően, veszélyezteti a fogvatartottak Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított testi és lelki egészséghez való jogának, valamint az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

2.5.4 Szerhasználattal szembeni fellépés

A személyi állomány tapasztalatai szerint az Intézetben a korábban jellemző „Rivotril-probléma” visszaszorulóban van, egyre inkább az új pszichoaktív anyagok jelentik a fő problémát, melyet általában csomagban, levélben próbálnak becsempészni. Megesik, hogy az ismeretlen anyaggal átitatott papírt a fogvatartottak kisebb darabokra tépik, és cigarettában elszívják. Az Intézet orvosának tájékoztatása szerint, bár fogyasztáson még nem értek tetten senkit, esetenként olyan eszméletlen beteggel szembesülnek, akinek kórelőzménye, általános egészségi állapota ezen állapotát nem indokolja. Ilyenkor a váci Jávorszky Ödön Kórház Sürgősségi Betegellátó Osztályára utalják a beteget, ahol a tudata rövidesen feltisztul, de a konkrét ok többnyire rejtve marad. A mentőszállítást igénylő, súlyos roszullétek egy részét feltevése szerint a be nem vallott, még a páciens számára is ismeretlen kábítószer okozza.

A parancsnok elmondta, hogy különös figyelmet fordítanak azokra a fogvatartottakra, akik az ilyen eseteknél az adott anyaggal kapcsolatba kerülhettek, valamint azokra is, akik kábítószerrel összefüggő bűncselekményt követtek el. Ez megalapozhatja a fogvatartott fokozott ellenőrzéséről való döntést is. A parancsnok fontosnak tartja a preventív ellenőrzéseket, a szabad levegőn tartózkodás, munkahelyről visszajövetel során, zárkából ki- és bemenetel esetén alapos motozáson kell átesnie a fogvatartottaknak. Álláspontja szerint ez a fogvatartott életének megóvása érdekében is történik.

A parancsnok tájékoztatása szerint 2017-ben, a látogatást megelőző időszakban egyszer találtak csomagban beérkező gyanús anyagot. Ilyenkor a rendőrséget értesítik, akik a szert lefoglalják. A megelőzés érdekében a csomagban beküldhető tárgyak körét korlátozták.⁶⁹ Az új pszichoaktív anyagok levélben, átitatott papír formájában való becsempészését úgy próbálják megelőzni, hogy a leveleket lefénymásolják, és a fogvatartottnak a másolatot adják át.

A látogatócsoport a fogvatartottaktól arról értesült, hogy a becsempészett anyagokkal az Intézetben üzletelnek, ami súlyos konfliktusokhoz vezet a fogvatartottak között. A befűjt papírt különböző árukra cserélik (pl. cigaretta, mobiltelefon), egy 1x1 cm-es darab ellenértéke kb. 300 Ft, ami egy A/4-es papír esetében közel 200.000 Ft-ot jelent.

A személyi állomány tagjai között volt olyan, aki úgy érezte, hogy a problémakörrel kapcsolatban nem rendelkezik a szükséges ismeretekkel, és továbbképzésre lenne szüksége.

Az ENSZ 2017. évi kábítószer-jelentése⁷⁰ arról számolt be, hogy kutatási eredmények a szintetikus kannabinoidok növekvő használata utalnak a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az új pszichoaktív anyagok felderítése és azonosítása kihívások elé állítja a bv. szervezetet, mivel nem mutathatóak ki pl. az Egyesült Államokban rendszeresített kötelező drogtesztekkel, valamint a kábítószer-kereső kutyák sem érzékelik azokat. Hasonló trendeket ismertet az EU Kábítószer és a

⁶⁹ Az Intézet honlapjára feltöltött „Tájékoztató a látogatóként belépők számára (2016. 09. 26-tól)” c. dokumentum szerint a következő cikkek csomagban való beküldését korlátozták: papír zsebkendő, wc - papír, kakaó granulátum, konzerv, csokoládé, nápolyi, cukorka,ogyorókrém, por állagú termék (pl. tejpor, pudringpor), ételízesítők, vitaminkészítmények, léghfrissítő, fűltisztító pálcika.

⁷⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, World Drug Report 2017, IV. Market analysis of synthetic drugs - Amphetamine-type stimulants, new psychoactive substances. 44. o.

Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontja (EMCDDA) is az új pszichoaktív anyagok börtönbeli jelenlétét feltérképező vizsgálatáról készült jelentésében,⁷¹ kiemelve, hogy a tapasztalatok szerint a szereket változatos módon próbálják a bv. intézetekbe becsempészni (pl. befűjt papír, dohány, textil útján, előrecsomagolt élelmiszerekbe rejtve, látogatók útján, vagy a kerítésen át bedobálva.) A jelentés emellett felhívja a figyelmet olyan járulékos ártalmakra is, mint az új pszichoaktív szerek miatt a bv. intézeteken belül növekvő feszültség és agresszió, az egészségügyi személyzet fokozott igénybevétele, illetve a személyi állomány fokozott leterheltsége a külső egészségügyi intézményekbe való kiszállítások miatt.

Felhívom a figyelmet a folyamatos tájékozódás, az állandóan frissülő, naprakész ismeretek rendszerszinten megvalósuló biztosításának szükségességére, mint a rossz bánásmódok hatékony megelőzésének eszközére.

2.6. A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtása

A látogatócsoport kiemelt figyelmet fordított arra, hogy az Intézetben miként valósul meg a Btk. XIX. fejezetében szabályozott nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtása.

A Bvtv. értelmében mind az elítéltek, mind az előzetes letartóztatottak számára – önkéntes részvételi alapon – fel kell ajánlani „megfelelő, a visszaesés valószínűségét csökkentő pszichoterápián vagy más foglalkozáson való részvételt”. A jogszabály különbséget tesz a két fogvatartotti kategória között.

Az elítéltek esetében a kezelés lehetőségét akkor kell felajánlani, „ha az elítélt a Btk. XIX. Fejezetében meghatározott valamely bűncselekményt tizennyolcadik életévet be nem töltött sértett sérelmére követte el, vagy a tizennyolcadik életévet be nem töltött sértett ellen elkövetett személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetési körülményeiből a szexuális motívum a kockázatértékelési vizsgálat alapján kimutatható,” és fennáll a veszélye annak, hogy szabadon bocsátását követően hasonló bűncselekményt fog elkövetni.⁷² A törvény indokolása⁷³ szerint a rendelkezés megalkotását a jogalkotó a harmadlagos – a már elkövetővé vált személyek bűnismétlésének megelőzésére fókuszáló – bűnprevenzióra tekintettel tartotta szükségesnek.

Ezzel szemben az előzetes letartóztatottak számára a kezelés lehetőségét akkor kell felajánlani, amennyiben velük szemben „a Btk. XIX. Fejezete alá tartozó bűncselekmény elkövetése miatt indult meg a büntetőeljárás”.⁷⁴ A törvény indokolása e szakasz esetében az Európa Tanács Miniszterek Bizottságának a gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális bántalmazása elleni védelméről szóló egyezményére⁷⁵ hivatkozik, ennek ellenére a rendelkezés nem nevesíti a 18. életévüket be nem töltött személyeket, mint speciális sértetti kört.

A Btk. XIX. fejezetébe tartozó bűncselekmények elkövetői közül a jogszabály azon személyek számára, akiknek büntetőjogi felelősségét még nem állapították meg – tehát az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdése szerint megilleti őket az ártatlanság véelme – szélesebb körben teszi lehetővé a kezelésben való részvétel lehetőségét, mint az adott bűncselekmény miatt már elítélt személyeknek.

A Mandela Szabályok 25.1 pontja szerint a büntetés-végrehajtási intézetek egészségügyi szolgálatának feladata a fogvatartottak testi és lelki egészségének védelme és javítása. Erre is tekintettel üdvözlendőnek tartom, hogy a Bv. Szervezet – kérelmére – a szexuális bűncselekmény

⁷¹ New psychoactive substances in prison. Results from an EMCDDA trendspotter study, June 2018. A felmérés a szintetikus kannabinoidok mellett a szintetikus katinonokra, az új szintetikus ópoidokra és az új benzodiazepinekre is kiterjedt.

⁷² Bvtv. 132. §

⁷³ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény indokolása a 132. §-hoz.

⁷⁴ Bvtv. 394. § (2)

⁷⁵ Az egyezményt a 2015. évi XCII. törvény hirdette ki.

elkövetésének gyanúja miatt eljárás alatt álló személyek számára is biztosítja a pszichoterápián vagy más foglalkozáson való részvétel lehetőségét.

Megfontolásra érdemesnek tartom azonban, hogy a jogalkotó – a bűncselekmény súlyára, valamint a bűnismétlés megelőzése és a reintegráció elősegítésének szempontjaira figyelemmel – a jogerősen elítélt személyek esetében is kiterjessze a kezelésbe való bevonás feltételeként meghatározott bűncselekményi kört a 18. életévét betöltött személyek sérelmére elkövetett cselekményekre is.

A 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 32. §-a alapján az említett foglalkozásokat pszichológus bevonásával kell végezni. A részletszabályokat BVOP szakutasítás tartalmazza,⁷⁶ amelynek értelmében az elítéltet – amennyiben tájékoztatását követően azt kéri és egyéb feltételek is fennállnak⁷⁷ – a Budapesti Fegyház és Börtön speciális, a szexuális bűnelkövetők kezelésére létrehozott terápiás részlegén helyezik el. Az előzetes letartóztatottat, illetve a BFB speciális részlegére való elhelyezését nem kéri vagy arra nem alkalmas elítéltet nyilatkoztatni kell arról, hogy a fogvatartás helye szerinti bv. intézetben részt kíván-e venni visszaesés valószínűségét csökkentő foglalkozássorozaton.

A rendelkezésemre bocsátott adatok szerint a Btk. XIX. fejezetében szabályozott bűncselekmények miatt a látogatás időszakában 90 személy volt fogvatartva. Közülük 7 kérelmezte a BFB speciális részlegére való elhelyezését, 4 személyt különböző okok miatt erre nem találtak alkalmasnak, egyiküket arra tekintettel, hogy 18. életévét már betöltött személy sérelmére valósította meg a cselekményét. További 3 személy nyilatkozott úgy, hogy helyben venne részt foglalkozáson.

Az Intézet pszichológusa elmondta, hogy amennyiben egy fogvatartott megfelel a feltételeknek, arról a nyilvántartási szakterület a befogadás napján tájékoztatja őket. Minden alkalommal tanulmányozzák az ítéletkiadmányt, és még a befogadás napján tájékoztatják a fogvatartottat a kezelési lehetőségekről. Sokan nem kívánnak részt venni a programban.

A kezelés feltételeinek biztosítása kapcsán elmondta, hogy a BFB programját nagyon jónak tartja. Helyben nehézséget jelent, hogy az épület kevésbé alkalmas a foglalkozások megtartására, de szerinte a szakmai feltételek adottak, a két pszichológus egyike szexuálpeszichológus, aki tudományos értekezése elkészítéséhez az Intézetben végzi kutatásait. A foglalkozások során készségfejlesztés is folyik annak érdekében, hogy a szexuális bűnelkövetők megtanulják kontrollálni magukat, és asszertív kommunikációs tréning is van. A foglalkozások fogvatartottakra gyakorolt hosszú távú hatásáról nem rendelkezett információval. Elmondása szerint a szabadulás előkészítése, a fogvatartottak utógondozása elsősorban a bv. pártfogók feladata, a pszichológusok ebbe csak igény esetén „besegítenek.”

A pszichológus beszámolója szerint a titoktartásra nagy figyelmet fordítanak. Az, hogy hogyan állítják elő a fogvatartottat a pszichológushoz, az őrzésbiztonsági csoportba sorolásától függ. Az értékelés akkor kezdődik, ha az őrk már elmentek. A pszichológusok semmilyen információt nem adnak ki. Megítélése szerint a személyi állomány tagjai illetve az egyes szakágak közötti együttműködés jó. Véleménye szerint „*nagyjából tudják a kollégák, hogy miről van szó, de ez személyfüggő is*”.

A személyi állomány más tagjaitól kapott információk szerint a szexuális bűnelkövetőkre külön odafigyelnek. Kisebb zárkába teszik, vagy egyedül helyezik el őket, és ezek a fogvatartottak általában nem hangoztatják, hogy mit követtek el. Az egyik őrk elmondása szerint nem is tudja, hogy kik tartoznak ebbe a kategóriába. Egy másik őrk közölte, hogy nincs tudomása arról, hogy a szexuális bűnelkövetőket más fogvatartottak bántalmazták.

⁷⁶ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról szóló 5/2017. (I. 23.) OP szakutasítása

⁷⁷ A bűncselekmény elkövetéséért legalább részlegesen képes felelősséget vállalni; motivációja a programban való részvételre megfelelő; esetében a csoportmunkát súlyosan nehezítő vagy kizáró pszichopatológia nem diagnosztizálható; intellektuális színvonala a csoportmunkára alkalmasa teszi; egészségügyi szempontból a csoportba helyezésre alkalmas; a magyar nyelvet legalább társalgási szinten ismeri és használja szóban és írásban; írásbeli nyilatkozatban vállalja a programban történő részvételét.

A fogvatartottak között többen hangoztatták, hogy „a pedofílokat” nagyon utálják, megvetik az Intézetben. Ennek fényében különös aggodalomra ad okot, hogy a látogatócsoport tudomására jutott információk szerint az Intézet fizikai adottságai miatt nincs arra lehetőség, hogy a gyermekabúzust elkövetőket elkülönítsék más szexuális bűnelkövetőktől.

A látogatócsoport tagjai a Btk. XIX. fejezetébe⁷⁸ tartozó bűncselekmény miatt fogvatartott személyekkel is beszéltek. Közülük többen arról számoltak be, hogy bűncselekményük miatt nem csak más fogvatartottak, hanem a személyzet is megalázza őket. Egyikük elmondta, hogy fogvatartott társai a bűncselekménye miatt fizikailag, illetve szexuálisan bántalmazták, miután a személyi állomány tagjaitól a zárkatársai megtudták, hogy milyen bűncselekményt követett el. Feljelentést nem mert tenni.

A CPT rámutatott, hogy a szexuális bűncselekménnyel gyanúsított vagy elítélt fogvatartottak különösen ki vannak téve annak, hogy más fogvatartottak bántalmazzák őket.⁷⁹ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga szerint a tagállami hatóságok kötelezettsége, hogy minden szükséges lépést megtegyenek a fogvatartottak fizikai integritását érintő olyan valós és közvetlen kockázatok megelőzése érdekében, melyekről a hatóságnak tudomása volt, vagy kellett volna, hogy legyen,⁸⁰ különösen, ha azok a fogvatartott-társak részéről a rossz bánásmód kiemelten nagy veszélyének vannak kitéve. A Bíróság ilyen különösen veszélyeztetett csoportnak tekintette a szexuális bűnelkövetőket is.⁸¹

Az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, valamint az Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdésében meghatározott személyi biztonsághoz való jog érvényesülését veszélyezteti, ha az Intézet a Btk. XIX. fejezetébe ütköző cselekmény miatt fogvatartott személyeket nem képes hatékonyan megvédeni. Az esetleges verbális, illetőleg fizikai bántalmazások esetén gondoskodni kell a bántalmazókkal szemben a szükséges eljárások megindításáról, tartozzanak akár a fogvatartottak, akár a személyi állomány körébe.⁸²

2.7. Élelmezés, kiétkezés

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) rámutatott, hogy a nem fertőző betegségek – például a cukorbetegség, szív- és érrendszeri, mozgásszervi betegségek, bizonyos típusú rákbetegségek – kialakulásának legfőbb viselkedéses kockázati tényezői a dohányzás, a túlzott mértékű alkoholfogyasztás, a fizikai inaktivitás és az egészségtelen étkezés. A fogvatartott személyek különösen veszélyeztetettek az ilyen típusú megbetegedések szempontjából, mivel az ő esetükben az egyéb kockázati tényezők mellett gyakori az egészségtelen – akár elégtelen, akár túlzott kalóriabevittel járó, illetőleg magas nátriumtartalmú – étrend.⁸³

A Mandela Szabályok 22.1 pontja értelmében „a fogvatartott személyek részére a szokásos időben az egészséghez és erőnléthez szükséges tápértékkel rendelkező, megfelelő mennyiségű, valamint megfelelően elkészített és felszolgált ételmezt kell biztosítani”. Az Európai BörtönSzabályok 22.1 pontja szerint „a fogvatartottak részére tápláló ételmezt kell biztosítani, és eközben figyelembe kell venni az életkorukat, egészségi állapotukat, testi kondíciójukat, a vallásukat, a kultúrájukat és munkájuk jellegét.”

⁷⁸ A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények.

⁷⁹ A CPT 11. Általános Jelentése [CPT/Inf (2001) 16], 27. pont.

⁸⁰ Ld. például Case of Premininy v. Russia (Application no. 44973/04) ECHR judgement of 10 February 2011, 84. pont, vagy Case of M.C. v. Poland (no. 23692/09, 3 March 2015) 89. pont.

⁸¹ Ld. Case of D.F. v. Latvia (Application no. 11160/07) ECHR judgement of 29 October 2013, 84. pont

⁸² A látogatás idején hatályos büntetőeljárás törvény, az 1998. évi XIX. tv. 171. § (2) bekezdése szerint a „hatóság tagja és a hivatalos személy (...) köteles a hatáskörében tudomására jutott bűncselekményt - ha az elkövető ismert, annak megjelölésével - feljelenteni.”

Az új, 2018. július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 376. § (2) bekezdése értelmében a hatóság tagja és a hivatalos személy továbbra is „köteles a hatáskörében tudomására jutott, közvérdre üldözendő bűncselekményt feljelenteni.”

⁸³ Enggist, S., Möller, L., Galea, G. and Udesen, C. (Eds.): Prisons and health. World Health Organization 2014, Copenhagen, Denmark. p. 81

A nemzetközi standardokkal összhangban a Bvtv. is kimondja, hogy az elítélt jogosult „*az egészségi állapotának és a szabadságvesztés végrehajtása alatti tevékenységének megfelelő élelmezésre*”⁸⁴

A látogatásban közreműködő dietetikus szakértő (a továbbiakban: dietetikus szakértő) megvizsgálta az Intézet élelmezéssel kapcsolatos dokumentációját, az étlapok összeállításának szempontjairól konzultált az intézmény élelmezésvezetőjével és az egészségügyi személyzet tagjaival, interjú készített speciális étrendben részesülő fogvatartottakkal, valamint megtekintette az ételek előkészítésének, elkészítésének és tálalásának körülményeit. Emellett a látogatócsoport többi tagja is tett fel a fogvatartottak számára az élelmezéssel, kiétkezéssel⁸⁵ kapcsolatos kérdéseket.

A fogvatartottak élelmezésére vonatkozó szabályozás alapja a büntetés-végrehajtási szervek tevékenységével kapcsolatos közegészségügyi követelményekről, a közegészségügyi feladatok ellátásának, valamint az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálattal való együttműködés rendjéről szóló 30/2003. (VII. 18.) IM-ESzCsM együttes rendelet (a továbbiakban: IM-ESzCsM együttes rendelet) 4. § (1) bekezdésének b) pontja, mely szerint „*az élelmezés és táplálkozás-egészségügyi tevékenység keretében (...) a fogva tartott részére a végzett munka jellegének, az egészségi állapotnak és az életkornak megfelelő étrendet kell biztosítani. A bv. intézet lehetőségeinek függvényében egyéb követelmények, így különösen a változatosság, az évszakváltás, az arányos tápanyagelosztás, a komplettálás érvényesülését is biztosítani kell.*” A 10. § (1) bekezdésének a) pontja kimondja továbbá, hogy „*az élelem mennyiségét, minőségét, a diétás vagy kímélő étrendet, továbbá az étel elkészítésével és felszolgálásával kapcsolatos előírások betartását*” a bv. intézet orvosa szolgálati helyén ellenőrzi.

A fogvatartottak élelmezésére vonatkozó részletes szabályokat BVOP szakutasítás tartalmazza. A szakutasítás szerint a fogvatartottak élelmezése normaélelmezés keretében történik,⁸⁶ a fogvatartottakra vonatkozó élelmezési normákat a BVOP állapítja meg.⁸⁷ Az étlap összeállítása során figyelembe kell venni többek között az élelmezési normák előírásait (pénznormák, jogszabály által kötelező kiszabatok kenyér, illetve hús esetében); a fogvatartottak részére javasolt diétát; az élettani szempontból elengedhetetlen, alapvető tápanyagok biztosítását; illetőleg *lehetőség szerint* a korszerű táplálkozással szemben támasztott követelményeket.⁸⁸ A BVOP élelmezési szakutasítása mögöttes jogszabályként hivatkozik ugyan a közétkeztetésről szóló EMMI rendeletre,⁸⁹ annak hatálya azonban nem terjed ki a büntetés-végrehajtási intézményekben biztosított étkeztetésre.⁹⁰

A dietetikus szakértő a rendelkezésére bocsátott, 2017.02.20-03.12. közötti időszakra vonatkozó étlapok alapján megállapította, hogy az Intézet megfelelt a BVOP szakutasítás 7. pontjában előírtaknak, mely szerint a normaélelmezés keretén belül a fogvatartottaknak napi háromszori étkezést kell biztosítani, amelyből legalább egy étkezésnek meleg étkezésnek kell lennie. A nem dolgozó elítéltekre vonatkozó ún. alapétlap változatossági mutatója 99% volt, egy

⁸⁴ Bvtv. 122. § a) pont.

⁸⁵ A Bvtv. 122. § h) pontja alapján az elítélt jogosult a rendelkezésére álló pénzből havonta meghatározott összeget személyes szükségleteire fordítani. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a kiétkező boltok működési rendjéről szóló 58/2016. (XII. 23.) OP szakutasítása szerint a kiétkező boltoknak kell biztosítani – a fogvatartott egyéni letéti számláján kiétkezésre elkülönített összeg erejéig – a fogvatartott tisztasági szereinek és egyéb cikkeinek megvásárlási lehetőségét.

⁸⁶ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 35/2015. (IV.28.) OP szakutasítása az élelmezési ellátás és gazdálkodás rendjéről, 6. pont

⁸⁷ A BVOP élelmezési szakutasításának 8. pontja szerint.

⁸⁸ A BVOP élelmezési szakutasításának 45. pontja alapján.

⁸⁹ A közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet

⁹⁰ 1. § (1) E rendelet hatálya kiterjed:

a) a szociális alapszolgáltatásokat és szakosított ellátásokat, illetve a gyermekjóléti alapellátást és a gyermekvédelmi szakellátást biztosító szolgáltatókra, a nemzeti köznevelésről szóló törvény szerinti nevelési-oktatási, valamint a fekvőbeteg-ellátást nyújtó intézményekre (a továbbiakban együtt: Intézmény),

b) valamennyi közétkeztetési szolgáltatást saját, működő főzőkonyhájára révén biztosító Intézményre, szervezetre, gazdasági társaságra, természetes személyre (a továbbiakban együtt: Közétkeztető).

étel, a daragaluska leves fordult elő 20 nap alatt két alkalommal.⁹¹ Az alapétlap szerint a biztosított élelem a jogszabályban előírt energiabeviteli értékeknek is megfelelt.⁹² A napi energiabevitel a tápanyageloszlás 10 napos átlagát tekintve kb. 40% zsiradékból származott, ami nem túlzottan magas, főként a fizikai munkát végzők esetében. Kenyérből napi 400 g-ot biztosítottak személyenként, e mellett minden nap volt friss zöldség vagy gyümölcs legalább egy alkalommal, mely alapján a dietetikus szakértő a vitaminbevitelt is megfelelőnek találta. Tej/tejtermék adása heti maximum 3 alkalommal fordul elő sajt, tejes ital vagy joghurt formájában, ami a dietetikus szakvéleménye szerint felnőtt fogvatartottak esetében megfelelő, figyelemmel arra, hogy a korrallal a laktózbontó enzimek mennyisége csökken.

A dolgozó fogvatartottak az alap étrendhez kiegészítésként margarint, gyümölcsízt, illetve különböző húskészítményeket kaptak.

A látogatócsoporthoz tagjai a látogatás mindkét napján megkóstolták a fogvatartotti alapétlapon szereplő ebédet. Az ételeket ízletesnek találták.

A 2017.02.20-03.12. közötti időszakra vonatkozó diétás étlapok vizsgálata alapján a dietetikus szakértő megállapította, hogy a fogvatartottak zöldségféléit és gyümölcsöt naponta kaptak. A napi szénhidrátértékek erős ingadozást mutattak (230g-317g szénhidrátbevitel között). Az étlapon több alkalommal szerepelt gyümölcsjoghurt, mely diabetes étrendben nem javasolt. A dietetikus szakértő felhívta a figyelmet, hogy az említett okból az étrend módosítása szükséges.

A cukorbeteg fogvatartottak számára napi ötszöri étkezést biztosítottak, azonban a pótétkezéseket a reggelivel együtt osztották ki. A fogvatartottak diétás étlapjait az Intézet dietetikus végzettségű élelmezésvezetője tervezte, a cukorbeteg fogvatartottak diétás igénye szerinti napi szénhidrátmennyiséget az Intézet orvosa határozta meg.

Az egészségi állapotuk miatt speciális étrendre szoruló fogvatartottak számára az Intézet nem az étrend jellegének megfelelő élelmiszereket biztosítja, ami az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított egészséghez való joggal összefüggő visszáságot okoz.

A dietetikus szakértő kiemelte, hogy a szakmai szabályok értelmében diétás étlapot kizárólag dietetikus képzettségű szakember tervezhet. A közétkeztetésről szóló EMMI rendelet kötelezi is erre a hatálya alá tartozó intézményeket.⁹³ Ugyanakkor, bár az Intézetben a gyakorlatban teljesült ez a szakmai követelmény, a fogvatartottak élelmezésének részletszabályait tartalmazó BVOP szakutasítás alapján a büntetés-végrehajtási intézetekben az étlapok összeállításában csak akkor működik közre dietetikus, amennyiben arra „*az intézetnek lehetősége van*”.⁹⁴

A BVOP szakutasítás azgal, miszerint nem írja elő kötelező jelleggel, hogy a diétás étlapokat dietetikus képzettségű szakembernek kell terveznie, veszélyezteti az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított egészséghez való jog érvényesülését.

Az élelmezési részlegen a dietetikus szakértő megtekintette a raktárakat, hűtőket, fagyasztókamrákat, előkészítő helyiségeket, főzőkonyhát. Példaértékű rendet tapasztalt minden raktárban. A FIFO elvet⁹⁵ betartva tárolták az árukat, a szavatossági időket folyamatosan figyelemmel kísérve. Az előkészítő helyiségekben szintén rendet és tisztaságot tartottak, minden higiénés szabályt betartva. Az élelmezési üzem területén HACCP rendszert alkalmaztak, melynek részeként naponta takarítási naplót vezettek, és ellenőrizték a hűtők hőmérsékletét is. A munkaruhák tisztítására az Intézet külön mosási lehetőséget biztosított. Minden konyhán dolgozó

⁹¹ A BVOP élelmezési szakutasításának 41. pontja szerint az étrendet úgy kell összeállítani, hogy egymást követő 10 napban egy ételsor csak egy alkalommal forduljon elő. 42. pontja szerint az étrend változatossági mutatója esetében az egymást követő kétszer 10 élelmezési nap melegítkezéseinek vonatkozásában a változatossági mutató nem lehet kisebb 60 %-nál.

⁹² A nem dolgozó elítélt egy napra eső élelmezési normája 9200-10 000 kJ a 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 6. melléklete alapján.

⁹³ A közétkeztetésről szóló EMMI rendelet 16. § (5) „*Diétás étrendet és diétás étlapot kizárólag dietetikus szakképzéssel rendelkező szakember tervezhet.*”

⁹⁴ A BVOP élelmezési szakutasításának 44. pontja szerint

⁹⁵ A legkorábban beszerzett készlet kerül először felhasználásra.

fogvatartottnak volt egészségügyi alkalmassági kiskönyve, munkavédelmi és tűzvédelmi oktatásukról az ételmezésen való munkába lépésük előtt gondoskodott az Intézet.

Az ételeket – étrendek szerinti színkódok alapján – egyéni színes dobozokba tálalták, mely a dietetikus szakértő álláspontja szerint lehetővé teszi az egységes bánásmód elvének betartását, és higiénikus. A fogvatartottak az egyéni dobozokból az ételt a zárkában saját tányérjukba teszik és azt saját evőeszközzel fogyasztják el. Az egyéni dobozok mosogatása az ételmezési részlegen történik, míg a fogvatartottak saját evőeszközeit és tányérjaikat zárkaikban mosogatják, melyhez tisztítószert az Intézmény – a személyi állomány közlése szerint – heti rendszerességgel biztosít.

Fogvatartottak a látogatócsoport más tagjaival azt közölték, hogy tisztítószert, mosogatószert havonta egy alkalommal kapnak, amit nem tartottak elegendőnek, és többen panasztartották, hogy az egyéni dobozokban az étel kihűl, mire hozzájutnak. Számos fogvatartott kevesellte az étel mennyiségét, elsősorban a gyümölcsöket, zöldségeket hiányolták.

A fogvatartottak számára az Intézet a Nostra Kft. által üzemeltetett boltban biztosította a kiétkezés lehetőségét. A személyi állomány tagjai elmondták, hogy a legnépszerűbb termékek a húselekek, a szalámi, a szalonna, kekszek, kávé, dohány, édesség és a tisztálkodószerek, de sokan vesznek zacskós levest, zöldséget, gyümölcsöt, illetve tejet, tejtermékeket is. Kérelmi lap benyújtásával új termékfajták is igényelhetők. Számos fogvatartott megerősítette, hogy az intézeti ételmezés kiegészítése érdekében gyakran vásárolnak a kiétkező boltban, főként gyümölcsöt, zöldséget. Többen szóvá tették, hogy a választékot kicsinek, az árakat viszont nagyon magasnak tartják.

A dietetikus szakértő megállapította, hogy az Intézet ételmezési gyakorlata megfelel a BVOP ételmezési szakutasításában előírtaknak, és több szempontból megfelelne a közétkeztetésről szóló EMMI rendelet előírásainak is (a változatossági mutató, a pontos tápanyagszámítás, a tájékoztatási kötelezettség, illetve a személyi feltételek tekintetében). A dietetikus szakértő szerint a büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó BVOP szakutasítás szabályai az ételmezés, étlapok tervezése szempontjából szakmailag megfelelőek, mert ezzel a nem túl szigorú, azonban minden fontos szempontot figyelembe vevő szakutasítással az ételmezésvezetők olyan attraktív tervezési és ízesítési szabadságot kapnak a bv. intézetekben, amelyekkel ízletes, biztonságos és energiagazdag ételeket készíthetnek.

Mindemellett, ahogy azt már korábbi egy jelentésemben jeleztem,⁹⁶ az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 247. § (2) bekezdésének sz) pontja szerinti felhatalmazás alapján az egészségügyért felelős miniszternek rendeletben kell megállapítania „a rendszeres étkezést biztosító, szervezett ételmezési ellátás keretében szolgáltatott élelmiszerekre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokat, az étkeztetés, étrendtervezés és a diétás ételkészítés személyi feltételeit, valamint a hatósági ellenőrzés szabályait”.⁹⁷

A fogvatartottak ételmezésére vonatkozó előírásokat szabályozó miniszteri rendelet hiánya veszélyezteti az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított egészséghez való jog érvényesülését, és az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság elvől levezethető jogbiztonság követelményével összefüggő visszaállást okoz.

Korábbi jelentésemben megfogalmazott ajánlásomra az emberi erőforrások minisztere ígéretet tett arra, hogy a fogvatartottak étkeztetésére vonatkozó előírások rendeleti szinten történő megalkotása érdekében egyeztetést kezdeményez az Igazságügyi Minisztériummal és a Büntetés-végrehajtás országos parancsnokával.⁹⁸

2.8. Reintegrációs tevékenységek

A Mandela Szabályok 4.2. pontja szerint a reintegráció érdekében a fogvatartottak egyéni kezelési igényeivel összhangban álló oktatási, szakképzési és munkalehetőségeket, valamint egyéb megfelelő és elérhető – többek között jóvátételi, erkölcsi, spirituális és egészségügyi vagy sport

⁹⁶ A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet látogatásáról szóló AJB-793/2017. sz. jelentés.

⁹⁷ Tekintettel arra, hogy a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 5. § (4) bekezdése szerint „a felhatalmazás jogosultja a jogszabályt köteles megalkotni, feltéve, hogy a felhatalmazást adó jogszabályból kifejezetten más nem következik”.

⁹⁸ A dokumentum Hivatalomban az AJB-54-7/2018. iktatószámán található.

jellegű – támogató programokat kell biztosítani. Ezzel összhangban a CPT rámutatott arra, hogy „a *kielégítő foglalkoztatás és a programok (munka, tanulás, sportolás, stb.) alapvetően fontosak a fogvatartottak jólléte szempontjából,*” és törekedni kell arra, hogy „a fogva tartott személyek a nap egy jó részét (8 órát vagy annál is többet) a zárkájukon kívül töltsék, célirányos és változatos tevékenységek végzésével.”⁹⁹

A Bvtv. 83. § (1) bekezdése alapján „a szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.” A törvény alapján a reintegrációs tevékenységek körébe tartozik az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá az általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatásban való részvétel, a felsőfokú tanulmányok végzése, a szakképzésben való részvétel, a szakmai gyakorlat megszerzése,¹⁰⁰ valamint a szabadidő művelődéssel, sportolással, vallásgyakorlással való hasznos eltöltése.¹⁰¹

2.8.1. Munkáltatás

A látogatás idején részben az Intézet általi biztosított formában, részben a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott, 100%-os állami tulajdonú gazdálkodó szervezet, a Nostra Kft. keretében került sor a 430 nyilvántartott dolgozó fogvatartott munkáltatására. Ez az Intézetben nyilvántartott 731 fogvatartott 58,82%-ának munkavégzésbe történő bevonását jelentette. Az Intézet törekszik arra, hogy a fogvatartottak minél nagyobb arányban dolgozzanak, és ezt a folyamatban levő és a tervezett karbantartási, felújítási munkálatok is elősegítik.

Az Intézet általi munkáltatás keretében 141 fogvatartott végzett elsősorban az intézmény működtetéséhez kapcsolódó (többek között raktárosi, konyhai, karbantartói, takarítói, fürdőfelelősi) munkát, de volt, aki az Intézet kárpitüzemében, illetve állattartó telepén dolgozott. A Nostra Kft. saját termelési tevékenysége körében, faipari munkában 115 fogvatartottat, valamint bér munka keretében összesen 174 fogvatartottat foglalkoztatott a papírüzemben (WC papír és papír zsebkendő gyártása), a drótüzemben (NATO-drót készítése), illetőleg a gumiüzemben (játsszótérre való gumielemegek gyártása). A Kft.-hez tartozó munkaterületek részben az Intézet területén, részben azon kívül találhatóak.

A Nostra Kft. ügyvezetőjének tájékoztatása szerint a fogvatartott a munkába állítását megelőzően részt kell, hogy vegyen foglalkozás-egészségügyi vizsgálaton, munka- és tűzvédelmi oktatáson, majd, ha egy adott gépre kiválasztják, megkapja az ezzel kapcsolatos képzést is, és vizsgáznia is kell. Negyedévente ismétlik a tűzvédelmi, havonta a munkavédelmi oktatást.

A fogvatartottak az Intézetben általában 2 vagy 3 műszakban dolgoznak. A Házirend szerint a reggeli műszak 6.00-14.00, a délutáni 14.00-22.00, az éjszakai 22.00-6.00 óráig tartott. A látogatás idején a gumiüzemben megszakítás nélküli munkavégzés zajlott. A Nostra Kft. ügyvezetője tájékoztatott, hogy bár a látogatás idején csak 2 műszakban, de a megrendelői igény függvényében a papír- és drótüzemben 3 műszakos rendben is dolgoznak. Ha nincs szükség a 3 műszakra, akkor a vállalkozó állásidőt fizet.

Az Intézetben a fogvatartottak munkadíjának¹⁰² összege a végzett munka jellegétől és az alkalmazott technológia bonyolultságától függött. Délutáni és éjszakai műszakpótlékot, valamint ún. „gépes pótlékot” is fizettek. Amennyiben egy munkafolyamatot nem lehetett személyekre lebontani, csoportbéres elszámolást alkalmaztak. A betanulási időszakban, ami 2-2,5 hónapig tart,

⁹⁹ A CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf (92) 3] 47. pont

¹⁰⁰ Bvtv. 83. § (3) bekezdés.

¹⁰¹ Bvtv. 164. § (8) bekezdés.

¹⁰² A Bvtv. 258. §-a alapján „Az alaplunkadíj a kezfizetés évét megelőző év első napján a munkaviszonyban álló dolgozókra megállapított kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) összegének legalább egyharmada, az országos parancsnok által normatív utasításban, évente meghatározott összeg.” A látogatás idején a fogvatartottak 2017. évi munkadíjáról, ösztöndíjáról, a munkaterápiás foglalkoztatás pénzbeli térítési díjáról és a tartási költséghez való hozzájárulásról szóló 4/2016. (XII. 19.) BVOP utasítás teljes munkaidőben foglalkoztatottak esetében minimum 37 000 forint/fő/hó, 1703 Ft napidíj, illetve 213 Ft óradíj összeget határozott meg.

valamivel alacsonyabb, betanuló órabért fizettek. Számos dolgozó fogvatartott panaszolta a látogatócsoport tagjainak, hogy kevés a keresete, a levonásokat¹⁰³ követően alig marad pénze a személyes szükségleteire (pl. volt, aki említette, hogy 30 000 Ft-ból 4-5 000 Ft-ja vagy 18 000 Ft-ból 2 000 Ft-ja marad). Volt, aki kifogásolta, hogy sokszor nem tudja, hogy mire vontak le a munkadíjából, és erről megfelelő tájékoztatást sem kap.

A Nostra Kft. ügyvezetője elmondta, hogy tekintettel arra, hogy a Kft. piaci alapokon működik, illetve a bér munkát végeztető cégeknek is érdeke, hogy minél nagyobb mennyiséget minél jobb minőségben állítsanak elő, többféle módszert is kidolgoztak a fogvatartottak ösztönzésére. Gyakorlat, hogy a folyamatosan jól teljesítő fogvatartott számára a cég jutalom csomagot ad (pl. kávé, teát, csokoládét), melyet a kiétkező boltban állítanak össze, és a cég vezetőjének jelenlétében adnak át. A tartósan norma fölött teljesítő dolgozók esetében javaslatot tehetnek jutalmazásra, illetve ún. mozgóbért is adhatnak.

A műszak végeztével, a munkahely elhagyását megelőzően a Kft.-hez vezényelt hivatásos munkatársak a fogvatartottak ruházatát átvizsgálják. Ezt követően a központi motozóban az Intézet munkatársai is végeznek motozást, ahol szűrőpróba-szerűen meztelenre vetkőztetéssel együtt jár, a testfelszín megtekintésére kiterjedő motozás is zajlik. Fogvatartott elmondása szerint ennek során egyesével be kell, hogy menjenek egy-egy motozófülkébe, itt le kell guggolniuk, és a motozást végző az intim testrészeiket (nemi szervek és a végbélnyílás környéke) egy tükörből szemrevételezi.¹⁰⁴

A fogvatartottakat a munkavégzés során a hivatalos állomány tagjai felügyelik, akik az Intézet állományába tartoznak, és a Kft.-hez vannak vezényelve. Az Intézeten kívüli munkavégzés során elektronikus megfigyelő eszközt is igénybe vesznek, így kevesebb felügyeletet végző munkatárs is elegendő.

Több fogvatartott panaszkodott a munkavégzési körülményekre, nevezetesen, hogy téli időszakban nem csak a kültéri munkahelyeken, hanem az üzemcsarnokokban is nagyon hideg van, és a papírüzemben rossz a szellőzés. Többen említették, hogy az étkezésre kijelölt helyen nincs elég ülőhely, és az új rendszerben, mióta nem a zárkán kapják az ebédet, gyakran kihűl az étel, mire hozzájutnak. A személyi állomány egyik tagja elmondta, hogy a drótüzem üzemcsarnokában a közelmúltban nyílászáró-csere és fűtéskorszerűsítés történt, és amikor a kültéri munkahely nagyon hideg volt a téli időszakban, a helyzetet pihenőkkel, meleg ruházattal, védőitallal (forró tea) próbálták javítani.

Munkatársaim megtekintették a Nostra Kft.-hez tartozó munkaterületeket. Mind az üzemcsarnokokban, mind a külső munkaterületeken táblák jelezték, hogy az adott munka során milyen védőfelszerelés alkalmazása kötelező. A Kft. munkatársai szigorúan megkövetelik, hogy mindenki használja a védőeszközöket, és azt a fogvatartott aláírásával is igazolja. A látogatócsoport egyik tagja azonban észlelte, hogy egyes munkaterületeken a dolgozók nem viselték a figyelmeztető táblán kötelezőként feltüntetett védőfelszereléseket (pl. a védőszemüveget).

Munkatársaim azt is megállapították, hogy a fogvatartottak számára a munkaközi szünetekben rendelkezésre álló pihenő- és étkezőhelyiségek berendezése ütött-kopott, a kulturált étkezéshez alkalmatlan,¹⁰⁵ a mellékhelyiségek pedig koszosak, elhanyagoltak voltak. Az egyik mellékhelyiséget a látogatás idején egy fogvatartott alkalmatlan eszközzel takarította.¹⁰⁶

Mind az Európai Börtön szabályok, mind a Mandela Szabályok szorgalmazza, hogy a fogvatartottak számára biztosítsanak „elegendő és hasznos munkát”,¹⁰⁷ melynek, amennyire lehetséges,

¹⁰³ A Bvtv. 134. § (1) bekezdése alapján „a dolgozó elítélt a munkadíjából köteles a tartására fordított költségbe hozzájárulni, abból a hozzájárulás összegét és a szabadulás idejére tartalékolandó összeget közzétlenül le kell vonni.” A (4) bekezdés alapján a fennmaradó összeg legfeljebb 50%-a végrehajtás alá vonható.

¹⁰⁴ Felhívom a figyelmet arra, hogy 2018. január 1. óta a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 59. § (3) bekezdése alapján már „az altستن lévő testnyílások szemrevételezését is csak orvos vagy egészségügyi szakember végezheti.”

¹⁰⁵ Ld. Melléklet, 10. kép

¹⁰⁶ Ld. Melléklet, 11. kép

¹⁰⁷ Európai Börtön szabályok 26.2. pont, Mandela Szabályok 96.2. pont.

„lehetővé kell tennie, hogy a fogvatartott megtartsa vagy javítsa azt a képességét, hogy szabadulását követően munkával keresett jövedelméből megéljen.”¹⁰⁸ Ennek során a fogvatartottak számára biztosítani kell a szabad munkavállalókra vonatkozóval megegyező szintű biztonsági és egészségvédelmi intézkedéseket.¹⁰⁹ A hazai jogi szabályozás alapján főszabály szerint a büntetés-végrehajtási munkáltatásra is a munkavédelem általános rendelkezései vonatkoznak.¹¹⁰

Az Alaptörvény II. cikke szerinti emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszásságot okoz, hogy a dolgozó fogvatartottak számára biztosított pihenő- és étkezőhelyiség a kulturált étkezésre alkalmatlan, és a mellékhelyiségek koszosak, elhanyagoltak. E körülmények, kiegészülve a munkavégzés során a megfelelő hőmérséklet biztosításának elmulasztásával, valamint a munkavédelmi eszközök alkalmazásának hiányával, figyelemmel a hivatkozott nemzetközi elvárásokra is, alkalmasak arra, hogy az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében foglalt embertelen, megállító bánásmód tilalmának érvényesülését veszélyeztessék.

2.8.2. Oktatás

Az Intézet nagy hangsúlyt fektet a fogvatartottak oktatására. A szakképzés keretében hiányszakmákat, illetve a bv. munkáltatás során hasznosítható szakmákat oktatnak. A látogatás idején a fogvatartottaknak alap- és középfokú oktatásban, valamint festő szakmunkásképzésben volt lehetőségük részt venni. A fogvatartottakat az is motiválja, hogy az oktatás idejére ösztöndíjban részesülnek.

	létszám	ebből dolgozó
alap- és középfokú oktatás		
1-4. összevont osztály	19	2
7-8. összevont osztály	28	9
9. osztály	18	-
9. b. osztály	17	5
10. osztály	23	5
összesen	105	21
festő szakmunkásképzés		
1. évfolyam	32	7
2. évfolyam	18	2
összesen	50	9
oktatásban, képzésben részt vevők összesen	155	30

2. táblázat – A látogatás idején oktatásban, képzésben részt vevő fogvatartottak száma

Mivel a fogvatartott a szabadulást követően számítógépes ismeretek hiányában nem vagy csak nehezen tud elhelyezkedni, a parancsnok az Intézetben – megfelelő óvintézkedések mellett – informatikai képzési csoport indítását tervezi.

A kultúrfelelős reintegrációs tiszt beszámolt arról, hogy rendszeresen szerveznek lovári nyelvtanfolyamokat is 2 hónapos kurzusokkal, melyeken rendszerint 18-20 fogvatartott vesz részt. A lehetőséget a Váci Fegyház és Börtönnel felváltva biztosítják, ezért a látogatás idején a nyelvtanfolyam az Intézetben nem volt elérhető.

Annak meghatározása, hogy az oktatásban részt vevő fogvatartott melyik osztályba kerülhet, a rendelkezésre álló bizonyítványok vagy a már bv.-ben megkezdett tanulmányok alapján történik. Ha valaki igazolni tudja, hogy korábban elvégzett egy szakképzést, akkor azt is figyelembe veszik, hogy annak a bemeneteli kötelezettségeit teljesítette. Ha a fogvatartott

¹⁰⁸ Európai Börtönszabályok 26.3. pont, Mandela Szabályok 98.1. pont.

¹⁰⁹ Európai Börtönszabályok 26.13. pont, Mandela Szabályok 101.1. pont.

¹¹⁰ A munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII. törvény, kivéve a törvény 70-76. §-ában szabályozott, a munkavédelmi érdekképviselőre és érdekegyeztetésre vonatkozó rendelkezéseket.

Speciális rendelkezéseket tartalmaz az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés szabályairól, a büntetés-végrehajtási szervezetnél működő, fogvatartottakat érintő foglalkozás-egészségügyi feladatokról, valamint a fogvatartottak büntetés-végrehajtási jogviszony keretében történő munkáltatásának munkaügyi ellenőrzéséről szóló 63/2014. (XII. 15.) BM rendelet.

nyilatkozik, hogy rendelkezik bizonyítvánnyal, de annak bemutatása nehézségekbe ütközik, szintfelmérés alapján döntenek el a besorolását.

A tanórákra heti két alkalommal kerül sor, két oktatóval. Volt olyan fogvatartott, aki azt panaszolta, hogy érettségizni szeretne, de a felkészüléshez ennyi szervezett oktatás számára nem elegendő. A parancsnok elmondása szerint a szervezett tanórák mellett önszorgalomból a zárkákban is tanulhat a fogvatartott, és erre a célra a könyvtár is igénybe vehető. A tantermek az ún. kultúrkörleten találhatóak, a könyvtár mellett. Az NMM látogatását megelőzően két tanterem és a könyvtár csőtörés miatt bezárt, a helyiségek felújítását fogvatartotti munkáltatásban, a festő tanfolyam résztvevőinek bevonásával szervezték meg.

Az írástudatlan fogvatartottak pontos számáról a parancsnok nem tudott adatokat közölni; tájékoztatása szerint a reintegrációs tiszteknek van információjuk arról, hogy kiket érint ez a probléma. A kultúrfelelős reintegrációs tiszt – aki tanári feladatokat is ellát – elmondta, hogy tanít olyan fogvatartottakat, akik annak ellenére írástudatlanok, hogy rendelkeznek sikeresen teljesített tanévekről szóló bizonyítvánnyal. Ezek a fogvatartottak szorgalmasan járnak az órákra, de az oktatásuk során nehézséget jelent számára, hogy nem áll rendelkezésére a témakörben elegendő magyar nyelvű szakirodalom, ami segíthetné a felnőttek írásoktatása során a megfelelő módszertan kiválasztását, az érintett személyek hatékony motiválását.

A Bvtv. előírja, hogy az elítélt reintegrációjának keretében lehetővé kell tenni, hogy a bv. intézetben alapfokú iskolai tanulmányokat végezzen, valamint büntetésének tartamához képest betanított munkás-képzésben, szakmunkásképzésben, vagy „a bv. intézet lehetősége szerint, a büntetés-végrehajtási szempontokra is figyelemmel” szakképzésben részesüljön.¹¹¹

Amint azt korábbi jelentéseimben is kifejtettem,¹¹² az Európai Börtön szabályok 28.1. pontja szerint „minden büntetés-végrehajtási intézetnek törekednie kell arra, hogy lehetőséget biztosítson valamennyi fogvatartott részére a lehető legátfogóbb oktatási programokban való részvételre, amelyek megfelelnek egyéni szükségleteiknek, és egyúttal figyelembe veszik törekvéseiket.” A 28.2. pont szerint az oktatás terén elsőbbséget kell, hogy élvezzenek az írástudatlan, illetve az alapfokú iskolai végzettséggel vagy szakképesítéssel nem rendelkező személyek. A Mandela Szabályok 104.1. pontja értelmében rendelkezéseket kell hozni a fogvatartottak oktatása érdekében; annak az írástudatlan fogvatartottak esetében kötelezőnek kell lennie, melyre a büntetés-végrehajtási intézet vezetőségének különös figyelmet kell fordítania.

Mint a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetéről szóló jelentésemben¹¹³ már kifejtettem, az Alaptörvény XI. cikk (1) és (2) bekezdésében meghatározott művelődéshez, oktatáshoz való joggal összefüggő visszásságot okoz, ha a fogvatartott számára nem biztosított, hogy az alapfokú oktatásban a tudásának megfelelő szinten részt vegyen. Az alapvető joggal összefüggő visszásság megelőzése érdekében indokolt lehet az írástudatlan személyek büntetés-végrehajtás szervezetén belüli mozgása, valamint az írástudatlanság felszámolását célzó feladatok nyomán követésének rendszer szintű biztosítása, például helyi és központi nyilvántartás bevezetésével.

2.8.3. Szabadidős programok, sportolási lehetőség

A Házirend értelmében a fogvatartott „szabadidejében, a napirendben meghatározottak szerint veheti igénybe az intézetben művelődésre és sportra rendelkezésre álló lehetőségeket.”

A parancsnok és a kultúrfelelős reintegrációs tiszt tájékoztatása szerint szervezett keretek között több szakkör keretében is eltölthetik a fogvatartottak szabadidejüket, van pl. barkács, kézműves, sakk és irodalmi szakkör. Az Intézet lelkesze hetente több alkalommal foglalkozik a keresztény könnyűzenei együttessel, és eseti jelleggel a színjátszó körrel is. Általában az ünnepnapokhoz kapcsolódóan készülnek fellépésekkel. Az egyik reintegrációs tiszt elmondta, hogy jobb agyféltekés rajz szakkör tartására 2, agressziókezelő, asszertivitást fejlesztő és

¹¹¹ Ld. Bvtv. 164. § (1)-(4) bekezdés.

¹¹² Ld. az NMM AJB-793/2017., AJB-685/2017., AJB-493/2018. sz. jelentéseit.

¹¹³ AJB-793/2017. sz. jelentés

„drogkezelő” tréningek vezetésére 3-3 kolléga kapott képzést. A fogvatartottak számára 12 hetes tréningeket szerveznek, egyéni vagy páros vezetéssel, 6-8 vagy 14-15 fős induló létszámmal.

Az Intézet könyvtárában közel 17 000 kötet található, és vannak magazinok, hetilapok is. A fogvatartottak a könyvtárat szintenként meghatározott napokon látogathatják. Egyszerre 3 könyvet vehetnek ki 2 hét időtartamra, hetente kb. 140-160 kötetet kölcsönöznek összesen. Jogszabályokat is lehet a könyvtárban tanulmányozni.

Az Intézetben működik egy stúdió is, ahol a belső képűságot szerkesztik, melyből a fogvatartottak értesülhetnek a hírekről, a jogszabály-változásokról, a különböző eseményekről (pl. fotózás, ünnepség), megismerhetik az oktatási rendet, az étlapot, a fogvatartási rendet vagy a kiétező bolt nyitva tartási idejét. A rendszert fogvatartottak kezelik. Van egy, az intézeti tv-ken fogható videocsatorna is, melyen zenei és filmes összeállítást sugároznak. A Házirend alapján az I., III., IV. és V. és a kórházrészlegen zárkánként egy, a II. részlegen zárkánként 2 (stekánként 1-1) televíziókészülék helyezhető el.

Sportolásra egyrészt a szabad levegőn tartózkodás ideje alatt kerülhet sor. A sportudvaron vannak sporteszközök (pl. húzódkodáshoz), a szabadtéri sportpályán labdarúgásra is van lehetőség. A IV. körleten asztalteniszezni lehet és billiárdasztal is van, ezt a parancsnok elmondása szerint rendszeresen használják. A fogvatartottak számára biztosított konditerem is igénybe vehető, jutalomként vagy térítés ellenében. Időnként szerveznek asztaltenisz és kispályás foci bajnokságot is, és a konditeremben is volt fekvényomó bajnokság.

Több fogvatartott panaszolta a látogatócsoport tagjainak, hogy nincs lehetőségük szervezett programokon való részvételre, illetve ritkán vannak kulturális programok. A nyilatkozók többsége arról számolt be, hogy szabadidejében tv-t néz, olvas, tanul, esetleg sportol. Többen kifogásolták, hogy a könyvtár állománya elavult.

Az Európai Börtön szabályok 27.6. pontja alapján szabadidős tevékenységeket – beleértve a sportot, játékokat, kulturális tevékenységeket, hobby időtöltést és egyéb aktív szabadidős tevékenységeket – kell biztosítani a fogvatartottak számára. A 27.3. pont szerint „a megfelelően szervezett tevékenységek, amelyek előmozdítják a fogvatartottak fizikai kondícióját, és elegendő testmozgást és pihenési lehetőséget biztosítanak, a büntetés-végrehajtási részek elválaszthatatlan részét kell, hogy képezzék.”

A Mandela Szabályok 23. pontja értelmében minden kültéri munkavégzésben részt nem vevő fogvatartott számára – amennyiben azt az időjárás lehetővé teszi – lehetővé kell tenni naponta legalább egy óra megfelelő testmozgást szabad levegőn. A 105. szabály szerint a fogvatartottak mentális és testi egészsége érdekében minden büntetés-végrehajtási intézetben biztosítani kell szabadidős és kulturális tevékenységeket.

A Bvtv. előírja, hogy támogatni kell az elítélt önképzését, és a szabadidő hasznos felhasználása érdekében lehetőséget kell biztosítani a művelődésre, sportolásra és vallásgyakorlásra.¹¹⁴

Tekintettel arra is, hogy az Intézet zárkáiban a jogszabály és a nemzetközi standardok alapján az egy fogvatartott számára biztosítandó élettér¹¹⁵ nem áll rendelkezésre, kiemelten fontosak a helyzet enyhítését elősegítő tényezők, mint például az, hogy a fogvatartottaknak módjuk legyen arra, hogy minden nap idejük egy részét a zárkájukon kívül töltsék (pl. műhelyekben, képzésen vagy más tevékenységekkel).¹¹⁶

Felhívom a figyelmet, hogy a megfelelő foglalkoztatás és programok biztosítása kiemelten fontos mind a reintegráció, mind a fogvatartottak jólléte szempontjából, és elmulasztása veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

A látogatócsoport a helyszíni ellenőrzés végén, a vezetőségnek adott visszajelzés során jelezte, hogy a fogvatartottak szerint a szabadidős foglalkozásokat az Intézetben nem biztosítják megfelelően. A parancsnok válaszában jelezte, hogy intézkedni fog annak érdekében, hogy a fogvatartottak a rendelkezésre álló lehetőségekről megfelelően tájékozottak legyenek.

¹¹⁴ Bvtv. 164. § (4) és (8) bekezdés.

¹¹⁵ Ld. a jelentés 2.2. részét

¹¹⁶ [CPT/Inf (2015) 44] 21. pont

2.8.4 Vallásgyakorlás

Az Intézetben állományban van egy főállású börtönlelkész, aki katolikus vallású, teológus és hitoktató végzettsége van. Egyéni lelki gondozást vallási meggyőződéstől függetlenül végez a fogvatartottak körében, akik érzése szerint bizalommal fordulnak felé. Közös gondolkodást, imaalkalmakat, hittanórákat általában hetente kétszer tart. Nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy közösség alakuljon ki, ennek köszönhetően létrejött egy kb. 20 fős mag. Saját felekezete vallási foglalkozásait is szervezi, minden vasárnap szentmise van a kápolnában, mely az I. épületben található.

Más felekezetek, vallások képviselői közül heti rendszerességgel járnak be a Krisztus Szeretete Egyház tagjai, Jehova Tanúi, illetve kéthetente a Magyar Evangélikus Börtönmisszió tagjai, mely egy felekezeti szervezet, de a három Intézetbe bejáró személy mind baptista. Havonta egyszer látogat egy fogvatartottat a Magyarországi Krisna-tudatú Hívók Egyesülete is.

A lelkész tudomása szerint a látogatás idején 7 olyan személy tartózkodott az Intézetben, aki muszlim vallásúnak vallotta magát. A Magyar Iszlám Közösség tagjai korábban havi rendszerességgel látogatták az Intézetet, de ez a látogatás idejére megszűnt. A lelkész időnként tájékoztatja őket a muszlim fogvatartottak létszámáról, és a Közösség küldött a fogvatartottak számára Koránt és vallási szövegeket is.

A látogatócsoport a fogvatartottak vallásgyakorlása kapcsán alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.

2.9. Bánásmód

2.9.1. Fogvatartottak közötti konfliktusok, erőszak

Az Intézet parancsnokának tudomása volt arról, hogy a fogvatartottak között előfordulnak konfliktusok a zárkákban, és esetenként bűncselekményeket is elkövetnek egymás sérelmére. Álláspontja szerint a fogvatartottak közötti erőszak megelőzésének alapja az alapos befogadási eljárás, melynek során azt is meg kell határozni, hogy ki áldozattípus, ki vezető típus, illetve az elkövetett cselekménye miatt érheti-e sérelem. A fogvatartottak elhelyezése során az általános elkülönítési szabályok mellett ezekre is figyelemmel vannak. Kiemelte, hogy a megelőzés érdekében nagyon fontosnak tartja az egyéni és csoportos reintegrációs foglalkozásokat is.

A személyi állomány közlése szerint a fogvatartottak közötti konfliktusokat általában a reintegrációs tisztek rendezik. Az egymás közti erőszak elleni védekezés egyik módja, hogy a konfliktusban állókat eltérő időpontban viszik sétára, vagy másik munkahelyre helyezik, illetve másik műszakba osztják be őket. Elmondták, hogy a fogvatartottak által egymás sérelmére elkövetett bűncselekmények többnyire a könnyű testi sértés tényállásába ütköznek, mely magánindítványra büntetendő, amit azonban a fogvatartottak általában nem terjesztenek elő. Ilyen esetekben más zárkába történő áthelyezéssel szokták kezelni a feszültségeket. Súlyos testi sértés esetén feljelentést tesznek. Ahogy korábban említettem,¹¹⁷ az egészségügyi személyzet elmondása szerint külsérelmi nyomok észlelése esetén látéletet vesznek fel.

A rendelkezésemre bocsátott adatok szerint 2016 folyamán az Intézetben 8 esetben szabtak ki fegyelmi szankciót verekedés, 27 esetben fogvatartott társ bántalmazása, 2 esetben fogvatartott társ sanyargatása, 43 esetben rongálás és lopás miatt.¹¹⁸ 2016-ban az Intézet 35 olyan bűncselekmény miatt kezdeményezett eljárást, melyet fogvatartottak egymás sérelmére követtek

¹¹⁷ Ld a jelentés 2.5.1. részét.

¹¹⁸ A rongálásra és lopásra vonatkozó adatok nem kizárólag a fogvatartott társ sérelmére elkövetett cselekményeket tartalmazzák.

el.¹¹⁹ Előfordult olyan eset is, amikor a kapcsolattartó jelezte, hogy a fogvatartottat zsarolják; az Intézet az ügyészséghez fordult, de ekkorra az eljárás már folyamatban volt.

A látogatócsoport által meghallgatott fogvatartottak túlnyomó többsége arról számolt be, hogy az Intézetben sok a feszültség – melynek okát elsősorban a zsúfoltságban látták – és ez konfliktusokhoz, esetenként tettelegességhez vezet. Elmondásuk szerint a konfliktusokat általában „*egymás között lerendezik*”, nincs szükség az őrszemélyzet beavatkozására.

A fogvatartottak a munkáltatással elérhető alacsony bért is feszültségforrásként azonosították, mely lopásokhoz, „*lehúzásokhoz*”¹²⁰ vezet. Egyikük szerint a lopásokkal „*a felügyelet nem tud foglalkozni, mert nem lehet bizonyítani*”. Egyes fogvatartottak szerint a becsempészett tiltott tárgyakkal – beleértve a tiltott pszichoaktív anyagokat is – való üzletelés szintén súlyos konfliktusok forrása. Volt, aki elmondta, hogy az Intézetben földrajzi alapon szerveződő klikkesedés van, és a különböző területekről érkezettek közötti konfliktusokban „*a földiek bevédik egymást*”. Többen említették, hogy a sétaudvaron előfordulnak verekedések, volt, aki szerint „*szurkálás*” is. A látogatócsoport ezzel kapcsolatos jelzésére adott válaszában a vezetőség azt válaszolta, hogy erről nem volt információjuk, de utánanéznék, és a tudomásukra jutott eseteket szigorúan kivizsgálják.

Amint arra büntetés-végrehajtási intézményekben az NMM jogkörében tett látogatásaimról szóló jelentéseimben¹²¹ már felhívtam a figyelmet, az őrszemélyzet feladata, hogy a fogvatartottak őrzése körében őket egymástól megvédje. A börtönszemélyzetnek a fogvatartottak közötti erőszak megszüntetéséhez – a létszámfeltöltési szintet is beleértve – alkalmasnak kell lennie arra, hogy a rendfenntartási és felügyeleti feladatait megfelelően ellássa. A börtönszemélyzetnek figyelnie kell a rendbontás jeleire, továbbá határozottnak és megfelelően képzettnek kell lennie ahhoz, hogy szükség esetén beavatkozzon.¹²²

Az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, valamint az Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdésében meghatározott személyi biztonsághoz való jog érvényesülését veszélyezteti, ha az Intézet a fogvatartottakat az egymás sérelmére elkövetett cselekményektől nem képes hatékonyan megvédeni, illetve azok bekövetkezése esetén nem teszik meg a szükséges intézkedéseket.

2.9.2. A személyi állomány és a fogvatartottak kapcsolata

A látogatócsoport által meghallgatott fogvatartottak egy része úgy jellemezte a személyi állomány fogvatartottakhoz való hozzáállását, hogy az „*korrekt*”, illetve „*tűrhető, attól is függ, hogy a rab hogy viselkedik*”.

Több fogvatartott panaszolta, hogy úgy érzik, a személyi állomány tagjai közömbösek, nem foglalkoznak a problémáikkal. Előfordult, hogy hiába jelezték a nevelőnek, „*nem történt semmi*”, annak ellenére sem, hogy a panaszt írásos formában, kérelmi lapon is leadták.

A fogvatartottak panaszainak nem megfelelő kivizsgálása veszélyezteti az Alaptörvény XXV. cikkében biztosított panaszjog érvényesülését.

Számos fogvatartott tett említést arról, hogy a személyi állomány tagjai lekicsinylő módon beszéltek velük. Kiabáltak rájuk, tegeztek, sértegették őket, káromkodtak. A látogatócsoport tagjai több esetben is fültanúi voltak, hogy egyes őrök hangosan kiabálva, a fogvatartottat tegezve megengedhetetlen kifejezéseket használnak. (Pl. „*Húzz el innen a k. anyádba!*”)

¹¹⁹ 1 rablás (Btk. 365. §), 8 lopás (Btk. 370. §), 10 zsarolás (Btk. 367. §), 3 önbíráskodás (Btk. 368. §), 6 kényszerítés (Btk. 195. §), 2 szexuális kényszerítés (Btk. 196. §), 3 könnyű testi sértés (Btk. 164. § (2)), 2 súlyos testi sértés (Btk. 164. § (3)) miatt.

¹²⁰ Például a csomagban kapott javak elvétele fenyegetéssel.

¹²¹ AJB-1423/2015. sz. jelentés (Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete) 13.o.; AJB-3865/2016. sz. jelentés (Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet) 15.o., az AJB-685/2017. sz. jelentés (Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, utóvizsgálat) 12. o.; AJB-679/2017. sz. jelentés (Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön) 21. o.; AJB-793/2017. sz. jelentés (Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet) 33. o.

¹²² A CPT 11. Általános Jelentése [CPT/Inf (2001) 16] 27. pont.

A verbális abúzus mellett egyes fogvatartottak megalázó bánásmódról és fizikai bántalmazásról is beszámoltak. Voltak, akik elmondták, hogy tudomásuk szerint a biztonsági elkülönítés során egyes fogvatartottakat 8-12 órára, vagy akár napokra „kibilincselnek”, és ez alatt az idő alatt a mellékhelyiségbe sem engedik ki őket, így maguk alá vizelnek. Más fogvatartottak arról beszéltek, hogy az őnök félreeső, kamerák látóteréből kieső helyszíneken ütlegetik őket. Többen panaszolták, hogy a személyi állomány tagjai roma származásukra tettek megjegyzéseket, illetve emiatt megalázó módon bántak velük.

Már a korábbi jelentésemben is felhívtam a figyelmet,¹²³ hogy a fogvatartottakkal minden esetben udvariasan és tisztelettel kell bánni, fel kell lépni a rasszizmus és az idegengyűlölet minden formája ellen. Erőszakot csak abban az esetben és olyan mértékig szabad alkalmazni, mely elkerülhetetlenül szükséges a rend és a fegyelem fenntartása érdekében, ugyanakkor ezen alkalmazott intézkedések nem szolgálhatnak büntetésül. A személyi állomány tagjainak a rossz bánásmód bármely formájának megvalósulása esetén (beleértve a verbális abúzust) felelősségre vonhatónak kell lennie.¹²⁴

A látogatást megelőző időszakban a parancsnok tájékoztatása szerint a személyi állomány tagjaival szemben 2 büntetőeljárásra (Btk. 438. § kötelezettségzegés szolgálatban – motozás elmaradása és zárkaajtó nyitva hagyása miatt) és 6 fegyelmi eljárásra (fogvatartottal szemben alkalmazott hangnem miatt, kérelmi ügyintézés során határidő mulasztással kapcsolatban, egy esetben pedig szolgálati jármű megrongálódása miatt) került sor.

A rasszista megnyilvánulások, a verbális és fizikai bántalmazások előfordulása, illetve az ezeket megvalósító személyek elleni eljárások elmaradása visszásságot okoz az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt megalázó bánásmód és büntetés tilalmának érvényesülésével összefüggésben. Az Intézetnek mindent meg kell tennie a rossz bánásmódok megelőzése érdekében, és ennek részeként szükséges a személyi állomány megfelelő ismeretekkel való felvértezése, illetve az esetlegesen megvalósuló bántalmazást követő felelősségre vonás. Az ENSZ kínzás elleni egyezménye 10. illetve 16. cikke alapján a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képező magatartások tilalmának teljes mértékben szerepelnie kell a fogvatartott személyekkel foglalkozó személyzet számára összeállított oktatási és tájékoztató anyagokban. A CPT is felhívta arra a figyelmet, hogy a rendvédelmi személyzet képzése során jelentős hangsúlyt kell fektetni az interperszonális kommunikációs készségek fejlesztésére, mivel ez elősegíti, hogy képesek legyenek olyan helyzetek semlegesítésére, amelyek máskülönben erőszakba torkollhatnak, és általában is csökkenthetik a feszültséget, javíthatják az életminőséget.¹²⁵

2.10. A személyi állomány létszáma, a munkavégzés körülményei

A rendelkezésemre bocsátott állománytábla szerint a látogatás idején az engedélyezett létszám 296 volt, melyből 254 személy az Intézethez, 42 a Nostra Kft.-hez tartozott. A betöltetlen álláshelyek száma 37, ami 12,5%-os létszámhiányt jelentett. A betöltetlen státuszok elsősorban körletfelügyelői álláshelyek (22) voltak, de több biztonsági felügyelő, reintegrációs tiszt, valamint foglalkoztatási felügyelő és foglalkoztatási segédelőadó is hiányzott (3-3).

A parancsnok tájékoztatása szerint a betöltetlen álláshelyek oka részben az, hogy az új körletrész kialakítását követően létszámbővítés történt, és ezek egy részét még nem sikerült betölteni. A létszámhiányt a Bv. Szervezetten belüli átrendelésekkel is próbálták orvosolni, 2016-ban 5 körletfelügyelő és 1 biztonsági felügyelő, 2017-ben a látogatás időpontjáig 3 körletfelügyelő átrendelésére került sor. A parancsnok tájékoztatása szerint a fluktuáció is problémát jelent. 2016-ban 26, 2017-ben a látogatás időpontjáig 16 munkatárs távozott, és csupán 17 illetőleg 4 munkatárs érkezett.

A személyi állomány 80-90%-a közvetlenül a fogvatartottakkal dolgozik. A látogatás során kapott információk alapján egy reintegrációs tiszthez 60 és 100 közötti, egy körletfelügyelőhöz

¹²³ Ld. a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet látogatásáról szóló A/JB-3865/2016. sz. jelentést.

¹²⁴ A CPT 2013-as magyarországi látogatásáról szóló jelentése [CPT/Inf (2014) 13] 46. pont

¹²⁵ A CPT 2. Általános Jelentése [CPT/Inf (92) 3] 60. pont.

akár 100 és 160 közötti számú fogvatartott is tartozhatott. A személyi állomány tagjai elmondták, hogy sokat kell túlórázniuk, általában havi 40, de előfordul, hogy 50-60 órát is, amit elsősorban pénzzel ellentételeznek. A rendelkezésekre bocsátott adatok alapján az Intézetben a 2017. január és február hónapokban keletkezett 3669,25 túlóra mindössze 20,26%-át váltották meg szabadidőben. A személyi állomány véleménye szerint a jelentős túlmunkaigény oka a létszámbiány.

A látogatócsoport tagjai érdeklődtek, hogy milyen rekreációs lehetőségek állnak a személyi állomány rendelkezésére, illetőleg van-e lehetőség a munkavégzés nehézségeinek megbeszélésére, esetleg szupervízióra. A válaszok szerint az Intézet egyik pszichológusa a személyi állománnyal is foglalkozik, de ez az alkalmasságvizsgálatok mellett leginkább a személyes, magánéleti jellegű problémák megvitatásában merül ki. A parancsnok elmondta, hogy a személyi állomány részére a BVOP Igalon és Hévízen biztosít rekreációs lehetőséget, melyet az Intézet orvosa rendelhet el a munkatárs részére, és a stressz káros hatásaival és a kiegészéssel szemben a személyi állomány számára szervezett képzésekkel is próbálnak fellépni.

Az Európai Börtön szabályok 81.2 pontja szerint biztosítani kell, hogy a személyi állomány valamennyi tagja tudását és szakmai képességét megfelelő időközönként szervezett szakmai továbbképzések segítségével fenntartsa és fejlessze. A Mandela Szabályok 75.3 pontja szerint szintén biztosítani kell a személyi állomány folyamatos képzését.

A parancsnok beszámolója szerint az Intézetben mind központi, mind helyi szervezésű képzésekre sor kerül. 2016-ban áprilisban került sor a teljes személyi állomány éves továbbképzésére, valamint (12-12 fő részvételével) vezetői hatékonyságfejlesztés, kompetenciafejlesztés, kommunikáció és konfliktuskezelés témakörökben került sor minősített képzésekre az Intézet konferenciatermében és Pilisszentkereszten. 2017-ben ilyen képzéseket stresszkezelés, idő-és feladatmenedzsment, illetve kiegészés témakörökben terveztek, az éves továbbképzést pedig szintén áprilisra ütemezték.

Az épületek korából fakadóan nem csak a fogvatartottak, hanem a személyi állomány számára rendelkezésre álló helyiségek is rossz állapotban voltak.¹²⁶ A parancsnok tájékoztatása szerint hamarosan a személyzeti helyiségek és a körletfolyosók karbantartására, festésére is sor kerül. A rendelkezésekre bocsátott, 2017 1. félévére vonatkozó karbantartási terv szerint elsőként a Biztonsági Osztály öltözőinek és étkezőjének felújítása volt beütemezve.

Az Európai Börtön szabályok 8. pontja alapelveként rögzíti, hogy „a büntetés-végrehajtás személyi állománya fontos közszolgálati feladatot teljesít, s ezért utánpótlásának, képzésének és munkafeltételeinek lehetővé kell tennie, hogy a fogvatartottakkal magas színvonalon foglalkozzanak.” A CPT rámutatott, hogy „ahol az őrség létszáma nem elegendő, ott a biztonság és a rend alapvető szintjének fenntartásához jelentős mennyiségű túlmunkára lehet szükség. Az ilyen helyzet könnyen azt eredményezheti, hogy az őröket erős stresszhatás éri, hamar kiégnek, vagyis olyan helyzet alakul ki, amely fokozza a minden börtönben eleve meglévő feszültséget.”¹²⁷

A személyi állomány nem megfelelő létszáma, illetve képzése, a munkavégzéssel összefüggésben felmerülő mentálhigiénés problémák kezelése, valamint a munkavégzéshez szükséges körülmények, az együttesen alkalmas arra, hogy hátrányosan befolyásolja a fogvatartottakkal való bánásmódot, ami veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott kényszer, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának érvényesülését.

3. Összefoglalás

Az NMM 2017. március 13–14. között előre nem bejelentett látogatást tett a Márianosztrai Fegyház és Börtönben. Az Intézet a látogatás idején előzetes letartóztatás, elzárás, továbbá felnőtt korú férfi elítéltek fegyház és börtön fokozatú szabadságvesztés-büntetésének végrehajtását biztosította, és 524 fogvatartott befogadására volt alkalmas. A látogatás idején 731

¹²⁶ Ld. Melléklet, 9. kép

¹²⁷ A CPT 11. Általános Jelentése [CPT/Inf (2001) 16] 26. pont

fogvatartottat tartottak nyilván. Közülük 624 tartózkodott ténylegesen az Intézetben, ami 119,08 %-os telítettséget jelentett.

A látogatást megelőző időszakban zajlottak bizonyos felújítási munkák, melynek köszönhetően sor került egy új nyitott körlet átadására, illetve mellékhelyiségek leválasztására, az Intézetben tapasztalt fizikai körülmények összességükben súlyos aggodalomra adtak okot.

Számos zárkában túllépték az elhelyezhető létszám kereteit. Ennek köszönhetően az egy fogvatartottra jutó terület jelentősen elmaradt a hazai jogszabályok illetőleg a nemzetközi standardok által megkövetelt élettértől. Egyes kisebb zárkákban a mellékhelyiséget a lakótértől csak egy függöny szeparálta el, máshol, bár furnérból készült fülke vette körbe a WC-csészét, azon ülve csupán az ajtót kinyitva fért el a fogvatartott. A látogatócsoport tagjai egyes zárkákban ütött-kopott padozatot, elhasználódott, megrongálódott berendezési tárgyakat találtak.

A fogvatartottak számára a zárkákban hideg folyóvíz volt biztosítva. Tisztálkodásra zárkákön kívüli zuhanyzóban volt lehetőség. Többen panaszolták, hogy a „tisztacsere” során nem megfelelő méretű vagy nagyon rossz állapotú, szakadt formaruhát kaptak. Nagy problémát jelentett a fogvatartottak számára a poloskafertőzöttség, mely az Intézet által tett intézkedések ellenére is fennállt.

A látogatáskor az Intézetben nem volt megfelelő a fegyelmi zárkák mérete és állapota. Több fogvatartott állította, hogy biztonsági elkülönítésüket megelőzően nem került sor a megfelelő tájékoztatásukra. Súlyos aggodalomra adott okot továbbá, hogy a rendelkezésemre bocsátott dokumentáció alapján a fogvatartott ön- vagy közveszélyes magatartására tekintettel igénybe vett biztonsági helyiségbe („dühögő”) való elhelyezésre minden alkalommal mozgáskorlátozó eszköz (bilincs és bilincsrögző öv), valamint tiltott tárgy elrejtésére és önkárosításra lehetőséget nem adó ruházat alkalmazásának elrendelése mellett került sor.

A fogvatartottak kapcsolattartásával összefüggésben aggodalomra adott okot, hogy volt, akinek látogatásra érkező hozzátartozóit a ruházatátvizsgálás kereteit túllépve ellenőrizték. A családi kapcsolatok lehető legtermészetesebb módon való fenntartását és fejlesztését a látogatófogadó helyiség átalakítása is veszélyeztette. A telefonos kapcsolattartást a rendkívül magas percdíjak, valamint az elveszett vagy megrongálódott mobiltelefon pótlásával összefüggő panaszok nem megfelelő kivizsgálása akadályozta.

A fogvatartottak orvosi ellátásának vizsgálatában eseti szakértőként egy pszichiáter szakorvos is közreműködött. Az egészségügyi szakmai stáb túlterhelt volt, a látogatás idején mindössze egyetlen főállású orvossal működött. Több fogvatartott kifogásolta, hogy hiába jelezte igényét, csak hosszabb idő elteltével, vagy egyáltalán nem jutott el vizsgálatra, míg mások azt panaszolták, hogy kisebb egészségügyi problémáikkal nem foglalkoztak. Munkatársaimnak a gyógyszerhez jutással kapcsolatos problémákat is jeleztek fogvatartottak, melynek körében különös aggodalomra adott okot, hogy asztmás fogvatartottak nem tarthatnak maguknál a zárkájukban asztmapumpát. A sérülésen, műtéten átesett fogvatartottak számára az Intézet csak rendkívül szűk körben volt képes a szükséges gyógytornát, fizioterápiás kezelést biztosítani.

Pozitív fejlemény, hogy 2016 szeptembere óta az Intézet állományában két pszichológus dolgozik, azonban figyelembe véve a bv. pszichológusok fogvatartottakkal való tevékenységét szabályozó módszertani útmutató iránymutatását is, még mindig túl magas az egy pszichológusra jutó fogvatartotti létszám, ami hátrányosan befolyásolja a feladatok hatékony ellátását.

A szuicid prevenció intézeti szintű szabályozásával és annak gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban nem tártam fel visszásságra utaló körülményt. Az önkárosítással szembeni fellépés terén azonban egy, a látogatás idején bekövetkezett eset rendszerszintű problémára hívta fel a figyelmet. Az egyszemélyes, elkülönített elhelyezésre vonatkozó szabályokat áttekintve megállapítottam, hogy annak bizonyos típusai esetében egyáltalán nem kerül sor a fogvatartottak vizsgálatára, más esetekben pedig kétséges, hogy a vizsgálat során megtörténik-e az egyszemélyes elhelyezésre való alkalmasság feltárása érdekében a mentális állapotuk megfelelő felmérése.

Az illegális szerhasználat megakadályozása körében az Intézetben a hagyományos módszerekkel nehezen felderíthető új pszichoaktív anyagok azonosítása okozott nehézségeket.

Munkatársaim a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésével kapcsolatos feladatok végrehajtását is vizsgálták. Ezzel összefüggésben felhívtam a figyelmet arra, a szexuális bűncselekménnyel gyanúsított vagy elítélt fogvatartottak fokozottan ki vannak téve a bántalmazás veszélyének, ezért az esetükben különös figyelemmel kell eljárni, a bekövetkezett bántalmazások esetén pedig mindig meg kell tenni a szükséges lépéseket. A jogi szabályozással összefüggésben aggályosnak tartom, hogy az elítélt számára a sértett életkorára tekintettel a jogalkotó a kezelésben való részvétel lehetőségét szűkebb körben biztosította az előzetesen letartóztatotthoz képest.

A fogvatartottak ételmezésének vizsgálatába eseti szakértőként egy dietetikust is bevontam. A szakértő megállapította, hogy az alap étrend keretében biztosított ételmezés az előírásoknak megfelelő, a diétás ételmezés kapcsán azonban a diabetes étrendnek nem megfelelő élelmiszert (gyümölcsjoghurt) is talált az étlapon. A fogvatartottak ételmezésének jogszabályi háttere kapcsán ismételt felhívtam a figyelmet arra, hogy a részletszabályok rendeleti szintű szabályozása nem történt meg.

A reintegrációs tevékenységekkel összefüggésben megállapítottam, hogy a fogvatartottak munkáltatására széles körben került sor, de annak körülményei kapcsán aggodalomra adott okot bizonyos esetekben a védőfelszerelés viselésének elmaradása, valamint a mellékhelyiségek és a pihenő- és étkezőhelyiségek állapota. Az oktatás terén az írástudatlan személyek alapfokú oktatásba való bevonását nem találtam megnyugtatóan biztosítottnak. Több fogvatartott panaszkolt munkatársaimnak, hogy nincs lehetőségük szervezett programokon való részvételre. Felhívtam a figyelmet arra, hogy mivel az Intézet zárkáiban a jogszabályok és a nemzetközi standardok alapján az egy fogvatartott számára biztosítandó élettér nem áll rendelkezésre, kiemelten fontosak a helyzet enyhítését elősegítő tényezők, mint például az, hogy a fogvatartottaknak módjuk legyen arra, hogy minden nap idejük egy részét a zárkájukon kívül töltsék például műhelyekben, képzésen vagy más tevékenységekkel.

A fogvatartottak szerint az Intézetben sok a feszültség, ami konfliktusokhoz, esetenként tettegességhez vezet. Ennek okát elsősorban a zsúfoltságban látták, de a munkáltatással elérhető alacsony bért is az okok között említették. Volt, aki panaszkolt, hogy egyes cselekményekkel a felügyelet nem foglalkozik, arra hivatkozva, hogy ügysem bizonyítható. A személyi állomány fogvatartottakkal szemben tanúsított viselkedése kapcsán rasszista megjegyzésekről, egyéb verbális abúzusokról, fizikai bántalmazásokról is értesültem. Felhívtam a figyelmet az ilyen magatartásokkal szembeni fellépés szükségességére.

Az Intézetben foglalkoztatott személyi állomány körében az állománytáblázatban meghatározotthoz képest 12,5%-os volt a létszámbírány, mely elsősorban a körletfelügyelői státuszokat érintette. Jellemző volt – különösen a felügyelői állomány esetében – az egy személyre jutó magas fogvatartotti létszám, illetőleg a sok túlóra. Az épület korából fakadóan nem csak a fogvatartottak, hanem a személyi állomány számára rendelkezésre álló helyiségek is rossz állapotban voltak. Felhívtam a figyelmet arra, hogy a dolgozók túlterheltsége, a kedvezőtlen munkafeltételek jelentős hatással lehetnek a mindennapi feladatok ellátásának színvonalára, a személyi állomány fogvatartottakkal szemben tanúsított magatartására, a fogvatartottak közötti erőszak megelőzésének eredményességére is.

4. Ajánlások, kezdeményezések, javaslatok

A jelentésben feltárt alapvető jogokkal összefüggő visszasságok orvoslása érdekében a következő ajánlásokat teszem.

I. Az Ajbt. 37. §-a alapján

1. felkérem az *igazságügyi minisztert*, hogy a *belügyminiszter* bevonásával vizsgálja meg, hogy milyen formában szabályozható a leghatékonyabban a fogvatartottak mentális állapotának vizsgálata az elkülönített elhelyezés valamennyi formáját megelőzően annak feltárása

érdekében, hogy alkalmasak-e az egyszemélyes elhelyezésre; valamint tegyen intézkedéseket e rendelkezések megalkotása érdekében;

2. felkérem az *igazságügyi minisztert*, hogy a *belügyminiszterrel* együttműködve vizsgálja felül a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövetők kezelésbe való bevonásának feltételeként a Bvtv. 132. §-ában, valamint 394. § (2) bekezdésében meghatározott bűncselekményi kört;
3. ismételten felkérem az *emberi erőforrások miniszterét*, hogy az *igazságügyi miniszter*, a *belügyminiszter* bevonásával vizsgálja meg a fogvatartottak étkeztetésére vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírások, az étkeztetés, étrendtervezés és a diétás ételkészítés személyi feltételei, valamint a hatósági ellenőrzés rendeleti szintű szabályozásának lehetőségeit, és az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 247. § (2) bekezdése sz) pontjának megfelelően intézkedjen a rendelkezések megalkotásáról.

II. Az Ajbt. 33. § (1) bekezdése alapján felkérem a *legfőbb ügyészt*, hogy gondoskodjon arról, hogy az illetékes ügyész

4. megvizsgálja a biztonsági helyiség („dühöngő”) használatának gyakorlatát az Intézetben, különös figyelemmel arra, hogy a Bvtv. 145. § (3) bekezdése szerint „*indokolt esetben több biztonsági intézkedés együtt is alkalmazható*”, valamint a 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 54. § (1) bekezdése szerint „*a mozgáskorlátozó eszköz alkalmazása során különös tekintettel kell lenni a törvényes bánásmód és az emberi méltóság tiszteletben tartására*”;
5. megvizsgálja az Intézetben a fogvatartotti panaszok kezelésének gyakorlatát.

III. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján felkérem a *büntetés-végrehajtás országos parancsnokát*, hogy

6. tegyen meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy az Intézetben fogvatartottak számára biztosított legyen a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. §-ában meghatározott élettér;
7. fontolja meg az Intézet állománytáblázat szerinti státuszainak bővítését az Egészségügyi Osztály dolgozói valamint a pszichológusok létszámának növelése érdekében;
8. fontolja meg az ételmezési szakutasítás módosítását annak érdekében, hogy a diétás étlapokat minden esetben dietetikus képzettségű szakember tervezze;
9. ismételten felkérem, hogy az írástudatlanság felszámolását célzó tevékenységek rendszerszintű nyomon követése és a folyamatos fejlesztés biztosítása érdekében gondoskodjon a fogvatartási helyekre bekerült írástudatlan személyek kilétét, a számukra szervezett fejlesztési programokat, valamint a fogvatartás ideje alatt elért eredményeket rögzítő helyi és központi nyilvántartás létesítéséről;
10. folyamatosan gondoskodjon a büntetés-végrehajtás személyi állományának megfelelő képzéséről az alábbi területeken:
 - a. öngyilkossággal és önkárosítással kapcsolatos ismeretek;
 - b. pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos ismeretek;
 - c. interperszonális kommunikációs készségek fejlesztése;
 - d. stresszkezelés, kiegészítő megelőzése;
 - e. a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képező magatartások tilalma.

IV. Az Ajbt. 32. § (1) bekezdése alapján felkérem az *Intézet parancsnokát*, hogy

11. gondoskodjon arról, hogy a mellékhelyiség leválasztása valamennyi többszemélyes elhelyezést biztosító zárkában történjen meg, és erre olyan módon kerüljön sor, mely biztosítja a lakótértől elkülönített légtérben való használatot;
12. gondoskodjon arról, hogy a megrongálódott zárkafeleszelés és berendezés javítására a lehető legkorábbi időpontban kerüljön sor;
13. gondoskodjon arról, hogy a fogvatartottak a tisztacsere során megfelelő méretű és állapotú formaruhához jussanak;
14. biztosítsa a fogvatartottak számára a tisztálkodás megfelelő feltételeit;
15. biztosítsa, hogy a fogvatartottak – legalább a téli időszakban – a zárkákban térítésmentesen meleg vízhez juthassanak;
16. tegyen intézkedéseket az ágyi poloskák hatékony irtása érdekében;
17. tegyen intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogdakörlet zárkáiban is biztosított legyen a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. §-ában meghatározott élettér;
18. gondoskodjon arról, hogy a biztonsági elkülönítés elrendelését követően a fogvatartottak tájékoztatására ne csak formálisan kerüljön sor, hanem – összhangban a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 52. § (5) bekezdésével – ténylegesen kapják meg a megfelelő információkat a bevezetett korlátozó intézkedésekről, a jogaikról és kötelezettségeikről;
19. tegyen meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy a látogatók beléptetésére az átvizsgálásukra vonatkozó szabályok betartásával, emberi méltóságuk tiszteletben tartása mellett kerüljön sor;
20. gondoskodjon a látogatók számára igénybe vehető mellékhelyiség kialakításáról;
21. gondoskodjon arról, hogy az asztmás fogvatartottak maguknál tarthassák asztmapumpájukat;
22. gondoskodjon arról, hogy a fogvatartottak a szükséges gyógyszereket ügyleti időben is megkapják;
23. tegye meg a szükséges intézkedéseket a műtéten, sérülésen átesett és az ellátásra jogosult fogvatartottak számára a szükséges gyógytorna és fizioterápiás ellátások minél szélesebb körű biztosítása érdekében;
24. hívja fel a személyi állomány figyelmét, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetői a fogvatartott-társak részéről a rossz bánásmód kiemelten nagy veszélyének vannak kitéve, ezért az esetükben fokozott körültekintéssel szükséges eljárni;
25. tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a diétás étlapok ne tartalmazzanak az adott speciális étrendnek nem megfelelő élelmiszert;
26. biztosítsa a fogvatartottak minél szélesebb körének oktatásba való bevonását, különös tekintettel az írástudatlan személyekre;
27. tegyen intézkedést további szervezett szabadidős programok biztosítása érdekében;
28. gondoskodjon arról, hogy a szabadidős programokról a fogvatartottak megfelelően értesüljenek;
29. tegyen intézkedéseket a fogvatartottak egymás közötti bántalmazásának megelőzése érdekében;
30. gondoskodjon a fogvatartottak panaszainak határidőn belüli, megfelelő kivizsgálásáról;

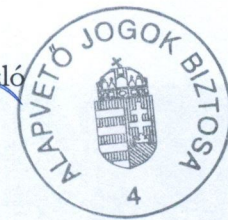
31. dolgozzon ki intézkedési tervet a személyi állomány körében előforduló rasszista megnyilvánulások megszüntetése érdekében;
32. határozottan lépjen fel a végrehajtó állomány nem megfelelő, adott esetben erőszakos magatartása ellen, biztosítsa a fegyelmi eljárást maga után vonó cselekmények hatékony felderítését, a fegyelmi eljárás szakszerű lefolyását;
33. a személyi állomány túlterheltségének csökkentése érdekében tegye meg a szükséges intézkedéseket az állománytábla szerint biztosított státuszok betöltése érdekében;
34. gondoskodjon a személyi állomány által használt helyiségek felújításáról, karbantartásáról.

V. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján felkérem a *Bv. Holding Kft. ügyvezető igazgatóját*, hogy

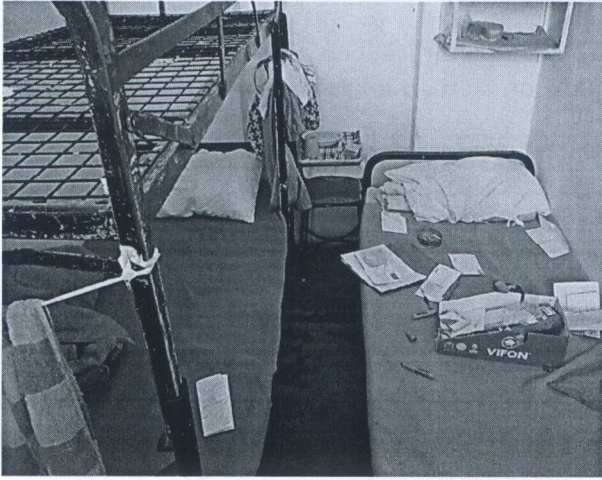
35. intézkedjen annak érdekében, hogy a munkavégzéshez előírt védőfelszereléseket a Nostra Kft. a fogvatartottak számára biztosítsa, és azok tényleges viseléséről is gondoskodjon;
36. intézkedjen annak érdekében, hogy a Nostra Kft. a fogvatartottak számára a megfelelő, kulturált étkezéshez alkalmas pihenő- és étkezőhelyiségeket, valamint kellően higiénikus mellékhelyiségeket biztosítson.

Budapest, 2018. november 28.

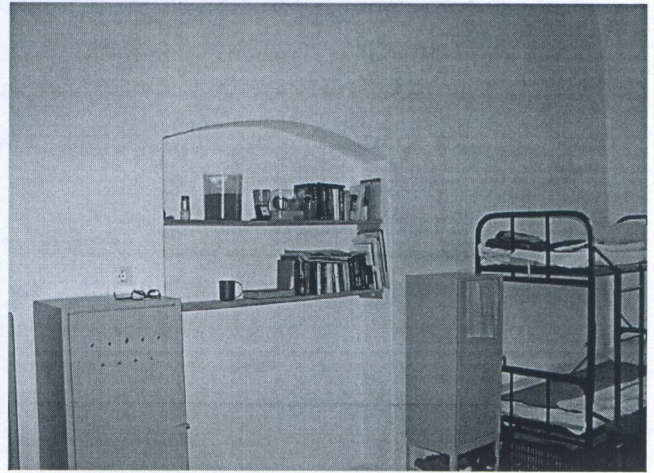
Székely László

Melléklet

1. Zsúfolt zárka

2. Az új V. körlet egyik zárkája

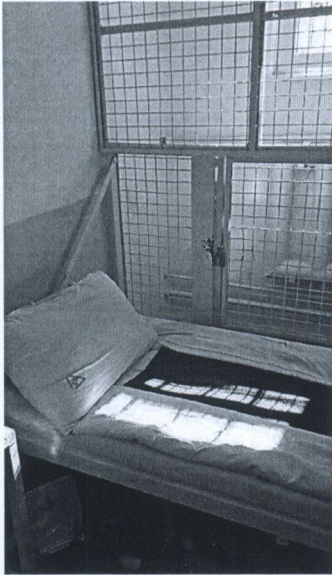
3. „Leválasztott”
mellék helyiség

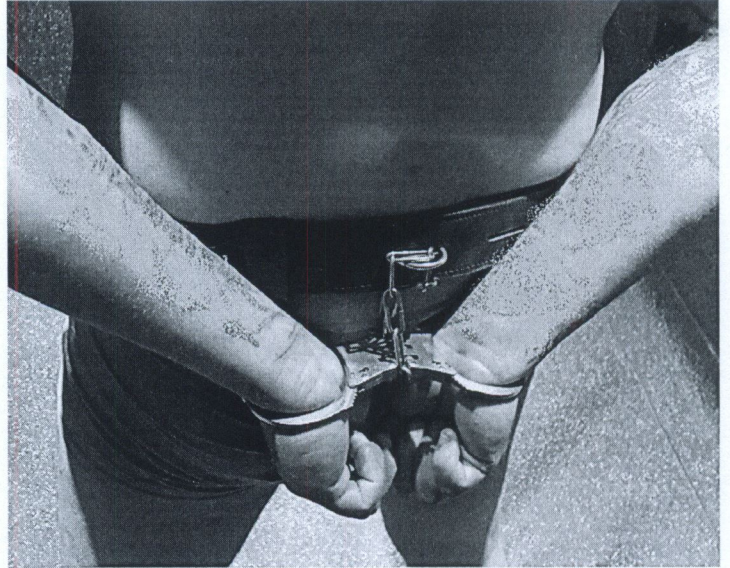
4. Rossz állapotú zárka, törött
bútorral

5. Szakadt formaruha

6. Fogda

7. Biztonsági helyiségbe helyezett fogvatartott

8. A „családi beszélő”

9. Személyi állomány irodája

10. Étkező az egyik munkaterületen

11. Mellékhelyiség az egyik munkaterületen